

**Wydział Prawa
i Administracji**
Uniwersytetu Warszawskiego

Andrzej Bielecki, Sławomir Żółtek

REPETYTORIUM

System prawny *i zawody prawnicze*

Wydanie II, poprawione i uaktualnione

Stan prawny na 1 września 2026 r.

Warszawa 2026

Spis treści

01	Pojęcie systemu prawnego	3
02	Pojęcie wymiaru sprawiedliwości	9
03	Sądy powszechne i zawód sędziego	13
04	Sądownictwo administracyjne	20
05	Sąd Najwyższy	26
06	Trybunał Konstytucyjny	34
07	Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej	39
08	Zawód adwokata	48
09	Zawód radcy prawnego	54
10	Zawód prokuratora	64
11	Zawód notariusza	71
12	Zawód komornika	77
13	Studia oraz praca naukowa	86

Kliknij tytuł, aby przejść do rozdziału. Podrozdziały znajdziesz również w zakładkach PDF.

Pojęcie systemu prawnego

System prawa – termin oznaczający uporządkowany układ powiązanych ze sobą norm prawnych; abstrakcyjnie i ogólnie ujęty, obejmuje swoim zakresem systemy prawne poszczególnych państw, gałęzie prawa a także źródła prawa.

System prawny państwa, oznacza uporządkowany według określonych kryteriów całokształt obowiązujących w tym państwie w danym czasie przepisów prawnych.

Od pojęcia systemu prawa należy odróżnić pojęcie porządku prawnego, które jest pojęciem szerszym ponieważ swoim zakresem obejmuje oprócz elementów tworzących system prawny także ogół aktów stosowania prawa a także system organów i instytucji związanych z obrotem prawnym.

System prawny dzieli się na gałęzie, gałąź prawa jest to ukształtowany w toku historycznym zbiór norm prawnych, regulujący daną dziedzinę życia, które obejmują kompleksy norm regulujących określone kategorie stosunków społecznych.

Podział systemu prawa na poszczególne gałęzie jest – co do zasady – rezultatem procesu historycznego oraz ewolucji prawa. Ogół norm należących do danej gałęzi prawa nazywany jest systemem określonej gałęzi prawa, np. system prawa cywilnego, system prawa karnego, system prawa administracyjnego, itd.

Bardzo długo jako podstawowy podział gałęzi prawa obowiązywał podział na prawo prywatne, które chroni interesy jednostek i reguluje stosunki osobiste i majątkowe oraz prawo publiczne, które służy ochronie interesów państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli. Jednakże obecnie podział ten ulega zatarciu pojawiają się bowiem gałęzie prawa, które występują na pograniczu prawa prywatnego i publicznego np. prawo pracy.

Najważniejsze, historycznie ukształtowane gałęzie prawa to:

- prawo międzynarodowe publiczne
- prawo konstytucyjne
- prawo karne
- prawo administracyjne
- prawo cywilne
- prawo pracy

Jednakże wraz z gwałtownym rozwojem cywilizacyjnym następuje towarzyszący mu gwałtowny rozwój prawa, który sprzyja wyłanianiu się nowych gałęzi prawa (przykładowo z prawa cywilnego wyłoniło się prawo pracy) i w ten sposób dzisiaj możemy wskazać szereg innych gałęzi prawa oprócz wskazanych powyżej tradycyjnych.

W obowiązującym obecnie prawie polskim wyróżnia się zazwyczaj następujące rodzaje gałęzi prawa:

- prawo państwowe (konstytucyjne, ustrojowe)
- prawo administracyjne
- prawo finansowe
- prawo cywilne
- prawo rodzinne
- prawo handlowe
- prawo wekslowe i czekowe
- prawo pracy
- prawo karne
- prawo procesowe cywilne
- prawo procesowe karne
- prawo rolne
- prawo międzynarodowe prywatne
- prawo międzynarodowe publiczne

Jak już wskazano, podział prawa na gałęzie kształtował się historycznie, natomiast wpływ na ich wyróżnienie wywierają względy czysto praktyczne. O podziale prawa na gałęzie decyduje przyjęcie określonej konwencji.

Hierarchia aktów prawnych

Prawo określa, jakie rodzaje generalnych aktów prawnych mogą być wydawane w danym państwie oraz ustala, które organy mają kompetencje do wydawania danego rodzaju aktów prawnych. W Polsce aktami o mocy powszechnie obowiązującej są (art. 87 Konstytucji RP):

- konstytucja
- ustawy (np. formę ustawy mają kodeksy)
- ratyfikowane umowy międzynarodowe
- rozporządzenia (są to akty wykonawcze – akty stanowienia prawa wydawane przez wskazane w Konstytucji organy na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania)
- akty prawa miejscowego (na obszarze działania organów, które je ustanowiły)

Z powyższego zestawienia wynika, że obowiązujące prawo ma strukturę hierarchiczną tzn. dany akt prawny ma określone miejsce w systemie: najważniejsza jest konstytucja, następnie umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie (mają one pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy nie da się pogodzić z umową – art. 91 ust. 2 Konstytucji RP), ustawy, pozostałe ratyfikowane umowy międzynarodowe i na końcu wydane na podstawie ustaw rozporządzenia.

Pomiędzy aktami prawnymi w danym systemie występują określone zależności.

Powiązania między aktami prawnymi różnego rzędu są powiązaniem na zasadzie delegacji, nazywanymi również powiązaniem formalnymi. Polegają one na tym, że akt wyższego rzędu uprawnia lub zobowiązuje określony podmiot do wydania aktu prawnego niższego rzędu (najczęściej ustawa upoważnia do wydania rozporządzenia). Jeżeli ustawa zawiera postanowienia uprawniające albo zobowiązujące określone organy państwa do unormowania określonych spraw mocą rozporządzeń, w taki wypadku mamy do czynienia z tzw. delegowaniem uprawnień do stanowienia prawa.

W prawidłowo funkcjonującym systemie prawa moc obowiązującą uzyskują tylko te akty prawne, które mają swoją podstawę prawną w postanowieniach aktu hierarchicznie nadrzędnego, uprawniającego lub zobowiązującego do ich wydania. Powiązania na zasadzie delegacji są powiązaniem o charakterze formalnym, a niematerialnym (tzn. dotyczącym treści).

W takim przypadku należy traktować upoważnienie jedynie jako umocowanie do wydania określonego aktu generalnego. W takim przypadku upoważnienie nie przesądza treści aktu niższego rzędu, do którego wydania uprawnia.

Oprócz powiązań formalnych między aktami generalnymi występują też powiązania treściowe. Akty generalne wyższego rzędu (np. ustawy) z reguły, w pewnym zakresie wyznaczają treści przepisów zawartych w aktach niższego rzędu (np. rozporządzeniach, które mogą być wydane tylko w granicach i na podstawie ustawy).

Akty równorzędne mogą uchylać swą moc obowiązującą (zmienić ustawę można inną ustawą). Ponadto każdy akt hierarchicznie nadrzędny może uchylić moc obowiązującą aktów generalnych zajmujących niższą pozycję w ich hierarchii (ustawa może uchylić moc obowiązującą rozporządzeń). Natomiast w odwrotnym kierunku nie ma takiej możliwości oddziaływania. W żadnym przypadku mocą postanowień aktu zajmującego niższe miejsce w hierarchii aktów prawnych nie mogą być uchylane akty hierarchicznie nadrzędne (np. rozporządzeniem nie można zmienić ustawy, czy ustawą zmienić konstytucji).

Akty zajmujące wyższą pozycję przeważnie normują sprawy poważniejszej rangi i w sposób bardziej generalny, niż akty niższego rzędu, co oczywiście nie wyklucza możliwości odmiennej regulacji np. zawarcia szczegółowych regulacji w ustawie ograniczających potrzebę wydawania szczegółowych rozporządzeń.

Dzieje się tak w przypadku, gdy ustawodawcy zależy na pewnych ściśle określonych rozwiązaniach oraz zapewnieniu im większej „trwałości”.

Należy pamiętać, że akt prawny, aby był obowiązujący musi być prawidłowo uchwalony, bądź wydany oraz należycie ogłoszony we właściwym organie promulgacyjnym. W Dzienniku Ustaw publikuje się m.in.:

- Konstytucję,
- ustawy,
- ratyfikowane umowy międzynarodowe (wraz z oświadczeniami rządowymi w sprawie ich mocy obowiązującej),
- rozporządzenia z mocą ustawy oraz rozporządzenia Prezydenta RP,
- rozporządzenia Rady Ministrów, Prezesa Rady Ministrów oraz ministrów i Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji,

- teksty jednolite ustaw i rozporządzeń oraz orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczące aktów ogłoszonych w Dzienniku Ustaw.

W Monitorze Polskim publikuje się m.in.:

- zarządzenia Prezydenta RP,
- uchwały Sejmu i Senatu,
- uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów,
- zarządzenia ministrów,
- postanowienia Prezydenta RP (np. o nadaniu orderów) oraz orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego dotyczące aktów ogłoszonych w Monitorze Polskim.

Budowa aktu prawnego

Na wstępie wskazuje się rodzaj aktu prawnego (ustawa, rozporządzenie), gdyż jak już była o tym mowa akty zajmują różne miejsca w hierarchii ważności i takie określenie pozwala umiejscowić akt prawny w tej hierarchii a zatem jego wzajemne relacje z innymi aktami prawnymi w systemie.

Następnie należy wskazać datę jego wydania, gdyż ma to bardzo duże znaczenie dla przepisów w nim obowiązujących w przypadku zajścia kolizji z przepisami zawartymi w innym akcie tej samej rangi. W aktach prawnych wydawanych przez ciała kolegialne podawana jest data ich uchwalenia, natomiast akty prawne wydawane przez jednoosobowe organy państwa noszą daty podpisania danego aktu prawnego przez podmiot, który go ustanowił.

Jeżeli mamy do czynienia z aktem wykonawczym (np. rozporządzeniem) po tytule aktu należy wskazać podstawę prawną, gdyż akty wykonawcze (np. rozporządzenia) wydawane są na podstawie ustaw i w granicach upoważnień zawartych w ustawie. Natomiast w ustawie nie wskazuje się podstawy prawnej.

Niektóre akty prawne zawierają przed częścią zasadniczą wstęp, czyli tzw. preambułę, która wskazuje cel wydania danego aktu prawnego.

W dalszej kolejności następuje zasadnicza część aktu prawnego (z reguły również podzielona na części np. przepisy ogólne, przepisy przejściowe, itp.). Zasadnicza część aktu prawnego składa się z przepisów opatrywanych kolejno po sobie następującymi numerami, oznaczanymi za pomocą cyfr

arabskich. Kolejno numerowane postanowienia ustaw są oznaczone jako artykuły natomiast kolejno numerowane postanowienia rozporządzeń występują jako paragrafy. W przypadku szczegółowej regulacji określonej kwestii artykuły mogą składać się z ustępów (oznaczonych cyframi arabskimi z kropką, a w kodeksach – paragrafami), ustępy z punktów (oznaczonych cyframi arabskimi z nawiasem z prawej strony), punkty z liter (oznaczonych małymi literami alfabetu łacińskiego z nawiasem), a litery z tiret (oznaczonych myślnikiem).

W przypadku, gdy mamy do czynienia z aktem prawnym małych rozmiarów jego systematyka ogranicza się z reguły do podziału jego postanowień na artykuły w ustawach i paragrafy w rozporządzeniach. Natomiast systematyka dużych aktów prawnych składających się z kilkudziesięciu, kilkuset, czy nawet kilku tysięcy artykułów lub paragrafów polega na podziale jego postanowień na kilka rozdziałów (z zachowaniem ciągłej numeracji przepisów). Taki akt prawny może dzielić się na różne jednostki systematyzujące takie jak: części, księgi, tytuły, działy, rozdziały i oddziały, z których każdą opatrzuje się tytułem.

Ostatnią grupę przepisów w zasadniczej części aktu prawnego stanowią przepisy przejściowe i końcowe, które rozstrzygają takie kwestie jak wejście w życie nowo wydanego aktu prawnego, zmiany w innych aktach prawnych, czy regulacje przejściowe. W przypadku, gdy wydawane są akty prawne szczególnie dużych rozmiarów (np. kodeksy) nie zawierają one w swych postanowieniach przepisów przejściowych i końcowych, gdyż zaburzałoby to ich charakter i powodowało dodatkowe ich rozbudowanie. W takim przypadku wydaje się specjalną ustawę o nazwie „Przepisy wprowadzające kodeks [...]”, która reguluje wszelkie kwestie wymagające rozstrzygnięcia w związku z wejściem w życie nowego kodeksu. W ustawach wprowadzających kodeksy z 1964 r. (Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego, Kodeks rodzinny i opiekuńczy) artykuły numerowane są cyframi rzymskimi, a nie arabskimi jak w standardowej ustawie; późniejsze ustawy wprowadzające (np. Kodeks karny z 1997 r.) stosują już numerację arabską. Ostatnim elementem aktu prawnego jest podpis – ustawy oraz wydawane przez siebie rozporządzenia i zarządzenia podpisuje Prezydent, natomiast uchwały Rady Ministrów, rozporządzenia i zarządzenia odpowiednio Premier lub ministrowie.

Szczegółowo zasady legislacji reguluje rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

Pojęcie wymiaru sprawiedliwości

Współczesne państwo zorganizowane jest według monteskiuszowskiej koncepcji trójpodziału władzy. W koncepcji tej występuje podział na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, która ma stanowić element równowagi pomiędzy pozostałymi dwiema władzami. Według tej koncepcji wymiar sprawiedliwości sprawują niezależne sądy.

Etymologicznie na pojęcie wymiaru sprawiedliwości składają się dwa elementy, po pierwsze „wymierzanie” po drugie „sprawiedliwość”. Zatem zadaniem wymiaru sprawiedliwości jest „wymierzanie sprawiedliwości”, co należy we współczesnym państwie rozumieć jako „wymierzanie prawa”, ale prawa o określonych wartościach, czyli prawa „sprawiedliwego”. Należy bowiem podkreślić, że prawo (*ius*) jako pewien system przepisów ma charakter obiektywny natomiast sprawiedliwość (*iustitia*) ma charakter subiektywny zatem nie są to pojęcia tożsame czy wymienne, ale jednak ściśle ze sobą powiązane.

Wymiar sprawiedliwości jest zatem obok działalności ustawodawczej i wykonawczej trzecim podstawowym kierunkiem działalności państwa. Jego zadaniem jest rozstrzyganie sporów i konfliktów prawnych. Na wymiar sprawiedliwości składa się przede wszystkim rozstrzyganie spraw cywilnych i spraw karnych co odbywa się w ściśle określonych formach, które są bardzo szczegółowo uregulowane przez prawo procesowe.

We współczesnej Polsce organami wymiaru sprawiedliwości są Sądy. Są one władzą odrębną i niezależną od innych władz i wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Organizacja wymiaru sprawiedliwości

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Ustanowienie sądów wyjątkowych oraz trybu doraźnego w postępowaniu sądowym jest dopuszczalne tylko w czasie wojny.

Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów.

Postępowanie sądowe musi być przynajmniej dwuinstancyjne aby zapewnić kontrolę orzeczeń i możliwość odwołania się od wyroku stronie nieusatisfakcjonowanej rozstrzygnięciem. Rozwiązanie takie ma na celu oprócz funkcji kontrolnej ograniczenie możliwości wystąpienia pomyłki sądowej.

Nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania sprawuje Sąd Najwyższy.

Naczelnny Sąd Administracyjny oraz inne sądy administracyjne sprawują kontrolę działalności administracji publicznej. Kontrola ta obejmuje również orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej.

Zasada niezawisłości

Podstawą zapewnienia niezależności władzy sądowej jest zabezpieczenie niezawisłości sędziów. Dlatego zgodnie z Konstytucją sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli. W praktyce oznacza to stworzenie mechanizmów uniemożliwiających ingerencję w sprawowanie urzędu przez sędziego ale równocześnie wprowadzenie i egzekwowanie zasady, że sędzia musi być apolityczny.

Podstawowym i najważniejszym gwarantem niezawisłości sędziowskiej, jest zasada, iż sędziowie są nieusuwalni. Dlatego też, sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej, na wniosek Krajowej Rady Sądowniczej, na czas nieoznaczony. Sędzią sądu powszechnego jest osoba powołana na to stanowisko przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, która złożyła ślubowanie wobec Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Przyjęcie zasady, że sędziowie są nieusuwalni nie jest równoznaczne z przyjęciem założenia, że stoją ponad prawem. Sędziowie w sprawowaniu swojego

urzędu podlegają Konstytucji oraz ustawom. Dlatego też, złożenie sędziego z urzędu, zawieszenie w urzędowaniu, przeniesienie do innej siedziby lub na inne stanowisko wbrew jego woli może nastąpić jedynie na mocy orzeczenia sądu i tylko w przypadkach określonych w ustawie.

Natomiast w stan spoczynku sędzia może być przeniesiony tylko na skutek uniemożliwiających mu sprawowanie jego urzędu choroby lub utraty sił. W takim przypadku tryb postępowania oraz sposób odwołania się do sądu określa ustawa. Również ustawa określa granicę wieku, po osiągnięciu której sędziowie przechodzą w stan spoczynku.

W razie zmiany ustroju sądów, tzn. zmiany organizacji sądów lub zmiany granic okręgów sądowych wolno sędziego przenosić do innego sądu lub w stan spoczynku z pozostawieniem mu pełnego uposażenia.

Jednocześnie, jak to zostało już wskazane powyżej, sędziowie muszą być apolityczni. Oznacza to, że sędzia nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Immunitet sędziego

Drugim bardzo ważnym elementem zabezpieczenia niezawisłości sędziów, jest przyznanie im szerokiego immunitetu. Sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się prezesa właściwego miejscowo sądu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Krajowa Rada Sądownictwa

Krajowa Rada Sądownictwa stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów, może ona m.in. wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności z Konstytucją aktów normatywnych w zakresie, w jakim dotyczą one niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Ustrój, zakres działania i tryb pracy Krajowej Rady Sądownictwa oraz sposób wyboru jej członków określa ustawa. Co do zasady kadencja wybranych członków Krajowej Rady Sądownictwa trwa cztery lata. Krajowa Rada Sądownictwa liczy 25 członków i składa się z (art. 187 ust. 1 Konstytucji RP):

- Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,
- Ministra Sprawiedliwości,
- Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego,
- osoby powołanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej,
- piętnastu członków wybranych spośród sędziów Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych,
- czterech członków wybranych przez Sejm spośród posłów oraz dwóch członków wybranych przez Senat spośród senatorów.

Krajowa Rada Sądownictwa wybiera spośród swoich członków przewodniczącego i dwóch wiceprzewodniczących (art. 187 ust. 2 Konstytucji RP); zgodnie z ustawą o KRS wraz z trzema dalszymi wybranymi członkami tworzą oni Prezydium Rady.

Sposób wyboru piętnastu członków-sędziów jest przedmiotem sporu ustrojowego. Konstytucja nie przesądza, kto ich wybiera; do 2018 r. wybierały ich zgromadzenia sędziów, natomiast od nowelizacji ustawy o KRS z 2017 r. wybiera ich Sejm, co zostało zakwestionowane m.in. w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości UE, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Sądu Najwyższego. Uchwalona przez parlament nowelizacja przywracająca wybór sędziów-członków KRS przez sędziów została w 2026 r. zawetowana przez Prezydenta RP, wobec czego obowiązuje nadal model z 2018 r.

Sądy powszechne i zawód sędziego

Zasadniczą i najważniejszą część polskiego sądownictwa (wymiaru sprawiedliwości) sprawują sądy powszechne. Sądy te rozpatrują sprawy z zakresu prawa karnego, cywilnego, gospodarczego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Poza kognicją sądów powszechnych znajdują się sprawy z zakresu prawa administracyjnego oraz inne sprawy szczególne, które ustawowo przewidziane zostały dla innych organów (np. sądownictwo wojskowe). Należy pamiętać, że nadzór w zakresie orzekania nad sądownictwem powszechnym sprawuje Sąd Najwyższy, natomiast w zakresie funkcjonowania sądów Minister Sprawiedliwości.

Na sądownictwo powszechne składają się trzy rodzaje sądów, tj. sądy rejonowe, sądy okręgowe i sądy apelacyjne.

Aplikacja i sędziowie

Główną drogą do zawodu sędziego jest aplikacja sędziowska. Aplikacja ta organizowana jest przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie. Co roku Minister Sprawiedliwości dokonuje ogłoszenia o liczbie wolnych miejsc na aplikacji. Żeby się na nią dostać należy zdać test sprawdzający wiedzę z poszczególnych dziedzin prawa oraz napisać pracę, która sprawdza umiejętności dokonywania wykładni i stosowania prawa, stosowania argumentacji prawniczej oraz kwalifikowania stanów faktycznych do zakresów właściwych norm prawnych. Należy zaznaczyć, że nabór jest wspólny dla aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej, a do drugiego etapu naboru na aplikację zostają dopuszczeni kandydaci w liczbie odpowiadającej

sumie dwukrotności limitów przyjęć na aplikację sędziowską i aplikację prokuratorską w danym roku.

Sama aplikacja trwa trzy lata i jest podzielona na część teoretyczną – zjazdową w Krakowie i praktyczną – w sądach w pobliżu miejsca zamieszkania aplikanta. Po zakończeniu trzyletniej aplikacji należy zdać tzw. egzamin sędziowski. Sam egzamin składa się z części pisemnej i ustnej. Warunkiem zdania egzaminu sędziowskiego jest uzyskanie co najmniej 60% możliwych do zdobycia punktów zarówno z części pisemnej, jak i części ustnej egzaminu, lecz nie mniej niż 50% z każdej dziedziny w części ustnej egzaminu. Do części ustnej egzaminu nie może zostać dopuszczony zdający, który za rozwiązanie jednego z zadań praktycznych uzyskał mniej niż 30% możliwych do zdobycia punktów. Część pisemna polega na dwukrotnym opracowaniu w oparciu o przedłożone akta rozstrzygnięcia wraz z uzasadnieniem, część ustna polega na rozwiązaniu kilkudziesięciu kazusów pogrupowanych przedmiotowo według gałęzi prawa.

Po zdaniem egzaminie sędziowskim można ubiegać się o stanowisko asesora (stanowisko to można określić jako sędzia na próbę). Asesorów mianuje Minister Sprawiedliwości. W razie pozytywnego zweryfikowania okresu asesury można starać się o stanowisko sędziego. Wszystkich sędziów sądów powszechnych powołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

Organizacja sądów powszechnych

Sądami kierują prezesi powoływani przez Ministra Sprawiedliwości oraz w zakresie finansowym i gospodarczym Dyrektorzy Sądów Apelacyjnych i Okręgowych oraz Dyrektorzy Sądów Rejonowych – również powoływani przez Ministra Sprawiedliwości. Zgodnie z Konstytucją RP postępowanie sądowe oparte jest na zasadzie dwuinstancyjności.

W Polsce funkcjonuje (stan na 2026 r.):

- 11 sądów apelacyjnych,
- 47 sądów okręgowych oraz
- 319 sądów rejonowych.

Rodzaje sądów

Rodzaj sądu	Charakterystyka
Sądy apelacyjne	Są sądami odwoławczymi od orzeczeń wydanych przez sądy okręgowe w pierwszej instancji. Sądy apelacyjne tworzy się dla okręgów obejmujących obszar co najmniej dwu sądów okręgowych.
Sądy okręgowe	Są to sądy pierwszej instancji w wybranych sprawach karnych i cywilnych. Ponadto są również sądami drugiej instancji, tj. rozpatrują odwołania od orzeczeń wydawanych przez sądy rejonowe.
Sądy rejonowe	Są sądami pierwszej instancji i najniższymi w hierarchii wymiaru sprawiedliwości. Rozpatrują wszystkie sprawy należące do sądów powszechnych z wyjątkiem tych zastrzeżonych dla sądów okręgowych. Do końca 2009 r. w sądach rejonowych funkcjonowały wydziały grodzkie (sądy grodzkie), którym powierzano rozpatrywanie drobnych spraw, np. o wykroczenia; zostały one zniesione z dniem 1 stycznia 2010 r., a sprawy o wykroczenia rozpoznają obecnie wydziały karne sądów rejonowych.

Sądowe postępowanie jest oparte na zasadzie instancyjności. Najniższą instancję (I instancja) stanowią co do zasady sądy rejonowe. Obejmują swoim zasięgiem jedną lub kilka gmin. Jako sądy I instancji rozpatrują większość sądowych spraw.

Sprawy, jakimi zajmują się sądy powszechne, są bardzo różne, dlatego też w ramach sądów istnieją różne, wyspecjalizowane wydziały. Każdy z wydziałów zajmuje się prowadzeniem spraw związanych z jego zakresem. Taki podział powoduje specjalizację sędziów, którzy o wiele lepiej rozpatrują sprawy w dziedzinie, w której posiadli szczegółową wiedzę prawniczą. Podział sądów powszechnych na wydziały prezentuje się następująco:

Sądy rejonowe:

- Wydział cywilny
- Wydział karny
- Wydział rodzinny i nieletnich (sąd rodzinny)
- Wydział pracy albo wydział pracy i ubezpieczeń społecznych (sąd pracy).

Mogą być również tworzone: wydział gospodarczy, dla spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego, oraz wydział ksiąg wieczystych.

Sądy okręgowe:

- Wydział cywilny
- Wydział karny
- Wydział penitencjarny i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń karnych
- Wydział pracy
- Wydział ubezpieczeń społecznych (albo wydział pracy i ubezpieczeń społecznych)
- Wydział gospodarczy
- Wydział własności intelektualnej – utworzony od 1 lipca 2020 r. w Sądach Okręgowych w Warszawie, Gdańsku, Katowicach, Lublinie i Poznaniu.

Sądy apelacyjne:

- Wydział cywilny
- Wydział karny
- Wydział pracy i ubezpieczeń społecznych
- Wydział własności intelektualnej – w Sądach Apelacyjnych w Warszawie i Poznaniu.

Charakterystyka wydziałów

Wydział	Zakres spraw
Wydział cywilny	Rozpatruje sprawy z zakresu prawa cywilnego, np. sprawy dotyczące umów cywilnych, własności, najmu, stwierdzenia nabycia spadku i jego podziału.
Wydział karny	Rozpatruje sprawy z zakresu prawa karnego, zajmuje się orzekaniem w przypadku popełnienia przestępstwa oraz wykroczenia.
Wydział pracy i ubezpieczeń społecznych	Rozpatruje sprawy z zakresu prawa pracy. Najczęściej dotyczą one bezpodstawnego zwolnienia z pracy, niestosowania się do kodeksu pracy, zaniżania wynagrodzenia.
Wydział rodzinny i nieletnich	Rozpatruje sprawy związane z funkcjonowaniem rodziny oraz sprawy nieletnich (czyny karalne i demoralizacja) na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.
Wydział ksiąg wieczystych	Rozpatruje sprawy związane z zakładaniem ksiąg wieczystych, wpisów w księgach i ustanawianiem hipotek na nieruchomościach.
Wydział gospodarczy	Rozpatruje sprawy z zakresu prawa gospodarczego, prowadzi Krajowy Rejestr Sądowy (wydziały gospodarcze KRS), rozpatruje spory pomiędzy przedsiębiorcami.
Wydział penitencjarny	Zajmuje się sprawami osób, które odbywają karę pozbawienia wolności, orzeka np. o warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

Warto wiedzieć, że działalność wymiaru sprawiedliwości znajduje osadzenie w licznych zasadach ustrojowych państwa.

Konstytucyjne zasady wymiaru sprawiedliwości

Zasada	Treść
Zasada jednolitości sądów	Zapewnia ujednolicenie zasad postępowania i orzekania na terenie całego kraju oraz jednolite stosowanie litery prawa przez sądy. Wyrazem stosowania tej zasady jest nadzór Sądu Najwyższego nad wszystkimi sądami, a także wydawanie wyroków w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.
Zasada niezawisłości sędziowskiej	Gwarantuje sędziom pełną niezależność od organów państwowych oraz instytucji lub osób, które chciałyby ograniczyć sędziów w podejmowaniu niezależnych decyzji. Gwarantem niezawisłości sędziów jest ich nieusuwalność, immunitet sędziowski, zakaz przenoszenia sędziego na inne służbowe miejsce pracy lub powołanie go na inne stanowisko bez jego zgody. Niezawisłość gwarantuje także sposób powołania na urząd sędziowski dokonywany przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.
Zasada instancyjności	Wprowadza co najmniej dwuinstancyjne postępowanie procesowe. Oznacza także, iż sądy wyższej instancji mogą zmieniać lub uchylać orzeczenia niższych instancji jedynie w warunkach określonych w ustawach procesowych. Pozostawia to pełną autonomię w podejmowaniu decyzji poszczególnym instancjom.

Zasada	Treść
Zasada udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości oraz kolegalności w podejmowaniu decyzji	Mówi o kolegalnym podejmowaniu decyzji z udziałem samych sędziów zawodowych w sądach wyższej instancji i udziale ławników (sędziów społecznych wybieranych przez rady gmin na 4-letnią kadencję), którzy obok sędziego zawodowego biorą udział w pracach sądu pierwszej instancji.
Zasada prawa oskarżonego do obrony	Gwarantuje prawo oskarżonego do wykazania jego niewinności. Ponadto daje oskarżonemu prawo posiadania zawodowego obrońcy, który będzie wspomagał go w trakcie procesu.
Zasada jawności	Dopuszcza otwartość i jawność toczących się rozpraw przed wszystkimi sądami. Dopuszczone jest ograniczenie tej zasady poprzez Konstytucję i ustawy procesowe, m.in. ze względu na interes państwa, dobre obyczaje lub dobro stron biorących udział w procesie.

Sądownictwo administracyjne

Pozycja ustrojowa sądów administracyjnych została wyznaczona w art. 175 i 184 Konstytucji RP. Stosownie do tych przepisów sądy administracyjne, na czele z Naczelnym Sądem Administracyjnym, sprawują wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej, obok Sądu Najwyższego, sądów powszechnych i sądów wojskowych. Trzeba zaznaczyć, że sądy administracyjne sprawują wymiar sprawiedliwości przez kontrolę działalności administracji publicznej oraz rozstrzyganie sporów kompetencyjnych oraz sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego, samorządowymi kolegiami odwoławczymi, a także między tymi organami a organami administracji rządowej.

Należy podkreślić, że kontrola działalności administracji publicznej następuje pod kątem zgodności z prawem (tj. legalności decyzji). Obejmuje ona także orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej. Ustrojodawca, zastrzegając dla sądów administracyjnych sprawowanie kontroli działalności administracji publicznej, wyłączył jednocześnie w tym zakresie właściwość sądów powszechnych.

Sprawując kontrolę działalności administracji publicznej sądy administracyjne dokonują oceny, na skutek zaskarżenia, działalności (działania bądź zaniechania) organu administracji publicznej. Sądy administracyjne nie zastępują organów administracji publicznej i nie przejmują ich kompetencji do końcowego załatwienia sprawy i wydania merytorycznego rozstrzygnięcia. Orzeczenia sądów administracyjnych, w razie uwzględnienia skarg, rozstrzygają o uchyleniu lub stwierdzeniu nieważności zaskarżonej decyzji bądź zobowiązują organ administracji publicznej do określonego zachowania się w toku dalszego załatwiania sprawy administracyjnej.

Szczegółowe zadania i organizacja sądownictwa administracyjnego zostały określone w przepisach ustawy z dnia 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych. Wprowadzono nimi, dwa szczeble sądownictwa administracyjnego:

- sądy administracyjne I instancji, którymi są wojewódzkie sądy administracyjne (WSA) oraz
- sąd II instancji, którym jest Naczelny Sąd Administracyjny (NSA).

Dzięki temu zrealizowana została na gruncie sądownictwa administracyjnego zasada dwuinstancyjności, wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP.

Wojewódzkie Sądy Administracyjne

Sprawy należące do właściwości sądów administracyjnych rozpoznają, w pierwszej instancji, wojewódzkie sądy administracyjne. Do rozpoznania sprawy właściwy jest wojewódzki sąd administracyjny, na którego obszarze właściwości ma siedzibę organ administracji publicznej, którego działalność została zaskarżona. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, może przekazać wojewódzkiemu sądowi administracyjnemu rozpoznawanie spraw określonego rodzaju należących do właściwości innego wojewódzkiego sądu administracyjnego, jeżeli wymagają tego względy celowości.

Tak jak wskazano uprawnienia wojewódzkich sądów administracyjnych koncentrują się na kontroli działalności administracji publicznej pod względem jej zgodności z prawem. W tym zakresie mieści się ocena, czy zaskarżona decyzja odpowiada prawu i czy postępowanie prowadzące do jej wydania nie jest obciążone wadami uzasadniającymi uchylenie rozstrzygnięcia

Wojewódzki sąd administracyjny tworzy się dla jednego województwa lub dla większej liczby województw. Sąd ten dzieli się na wydziały, które z kolei tworzy i znosi Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Prezes wojewódzkiego sądu administracyjnego kieruje sądem i reprezentuje go na zewnątrz, pełni czynności administracji sądowej i inne czynności przewidziane w ustawie. Prezes wojewódzkiego sądu administracyjnego w zakresie administracji sądowej jest organem podległym Prezesowi Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Siedziby wojewódzkich sądów administracyjnych znajdują się w:

- Białymstoku
- Bydgoszczy
- Gdańsku
- Gliwicach
- Gorzowie Wielkopolskim
- Kielcach
- Krakowie
- Lublinie
- Łodzi
- Olsztynie
- Opolu
- Poznaniu
- Rzeszowie
- Szczecinie
- Warszawie (z Wydziałem Zamiejscowym w Radomiu)
- Wrocławiu.

Do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego wojewódzkiego sądu administracyjnego może być powołany ten, kto:

- ma obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce;
- jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków sędziego;
- ukończył 35 lat życia;
- wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy w dziedzinie administracji publicznej oraz prawa administracyjnego i innych dziedzin prawa związanych z działaniem organów administracji publicznej;
- pozostawał co najmniej osiem lat na stanowisku sędziego, prokuratora, prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej albo przynajmniej przez osiem lat wykonywał zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza albo przez dziesięć lat

pozostawał w instytucjach publicznych na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa administracyjnego lub pracował w charakterze asesora sądowego w wojewódzkim sądzie administracyjnym co najmniej dwa lata. Wymagania dotyczące stażu nie dotyczą osób z tytułem naukowym profesora lub ze stopniem naukowym doktora habilitowanego nauk prawnych.

Naczelny Sąd Administracyjny

Naczelny Sąd Administracyjny istnieje od 1980 r. Jest to organ, który w swej tradycji nawiązuje do Najwyższego Trybunału Administracyjnego, działającego w II Rzeczypospolitej.

Na czele Naczelnego Sądu Administracyjnego stoi Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, który kieruje jego pracami i reprezentuje go na zewnątrz.

Z kolei wiceprezesi Naczelnego Sądu Administracyjnego są zastępcami Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego w zakresie określonym przez Prezesa.

Do zakresu właściwości rzeczowej Naczelnego Sądu Administracyjnego w myśl art. 15 § 1 ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, oprócz rozpoznawania środków odwoławczych od orzeczeń wydawanych przez wojewódzkie sądy administracyjne, należą:

- rozpoznawanie sporów o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego, między samorządowymi kolegiami odwoławczymi, jeżeli odrębna ustawa nie stanowi inaczej, oraz sporów kompetencyjnych między organami jednostek samorządu terytorialnego a organami administracji rządowej;
- podejmowanie uchwał mających na celu wyjaśnienie przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie sądów administracyjnych;
- podejmowanie uchwał zawierających rozstrzygnięcia zagadnień prawnych budzących poważne wątpliwości w konkretnej sprawie sądowoadministracyjnej;
- rozpoznawanie innych spraw należących do właściwości Naczelnego Sądu Administracyjnego na mocy odrębnych ustaw, w tym skarg na przewlekłość postępowań sądowoadministracyjnych, w rozumieniu ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do roz-

poznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki. W tym zakresie NSA przysługują kompetencje sądu I instancji.

- NSA jest także sądem dyscyplinarnym w stosunku do sędziów sądów administracyjnych, zaś rzecznikiem dyscyplinarnym w tych sprawach jest Rzecznik Dyscyplinarny Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Podobnie jak w Sądzie Najwyższym, spośród uchwał podejmowanych przez NSA można wyróżnić uchwały abstrakcyjne oraz uchwały konkretne. Ich wspólnym celem jest zapewnienie jednolitości orzecznictwa sądowoadministracyjnego.

- Uchwały abstrakcyjne podejmowane są w celu wyjaśnienia przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie sądów administracyjnych. Ich przedmiotem są więc wątpliwości prawne, które nie mają bezpośredniego związku z postępowaniem toczącym się w indywidualnej sprawie sądowoadministracyjnej.
- Przedmiotem uchwał konkretnych mogą być tylko takie wątpliwości prawne, które wystąpiły przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej (zażalenia), a zatem wykazują ścisły związek z postępowaniem w indywidualnej sprawie (w sprawie sądowoadministracyjnej), zawisłej przed NSA.

Z wnioskiem o podjęcie uchwały abstrakcyjnej mogą wystąpić wyłącznie ściśle określone podmioty (Prezes NSA, Prokurator Generalny, Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców, Rzecznik Praw Dziecka), a z wnioskiem o podjęcie uchwały konkretnej - skład orzekający NSA rozpoznający skargę kasacyjną lub zażalenie (art. 264 § 2 ustawy - Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi).

Naczelny Sąd Administracyjny dzieli się na:

- Izbę Finansową
- Izbę Gospodarczą
- Izbę Ogólnoadministracyjną

Izba Finansowa

Izba Finansowa sprawuje nadzór nad orzecznictwem wojewódzkich sądów administracyjnych w sprawach zobowiązań podatkowych i innych świadczeń pieniężnych, do których stosują się przepisy podatkowe, oraz o egzekucji świadczeń pieniężnych.

Izba Gospodarcza

Izba Gospodarcza sprawuje nadzór nad orzecznictwem wojewódzkich sądów administracyjnych w sprawach działalności gospodarczej, ochrony własności przemysłowej, budżetu, dewizowych, papierów wartościowych, bankowości, ubezpieczeniowych, ceł, cen, stawek taryfowych oraz opłat.

Izba Ogólnoadministracyjna

Izba Ogólnoadministracyjna sprawuje nadzór nad orzecznictwem wojewódzkich sądów administracyjnych w pozostałych sprawach administracyjnych, w szczególności w sprawach z zakresu budownictwa i nadzoru budowlanego, zagospodarowania przestrzennego, gospodarki wodnej, ochrony środowiska, rolnictwa, lecznictwa, zatrudnienia, ustroju samorządu terytorialnego, gospodarki nieruchomościami, prywatyzacji mienia, powszechnego obowiązku wojskowego, spraw wewnętrznych, a także cen, opłat i stawek taryfowych - związanych ze sprawami należącymi do właściwości tej Izby.

Do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Naczelnego Sądu Administracyjnego może być powołany ten, kto:

- ma obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich
- jest nieskazitelnego charakteru
- ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce
- jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków sędziego
- ukończył 40 lat życia (chyba, że co najmniej trzy lata był sędzią WSA)
- wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy w dziedzinie administracji publicznej oraz prawa administracyjnego i innych dziedzin prawa związanych z działaniem organów administracji publicznej;
- pozostawał co najmniej dziesięć lat na stanowisku sędziego, prokuratora, prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej albo przynajmniej przez dziesięć lat wykonywał zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza. Wymagania dotyczące stażu nie dotyczą osób z tytułem naukowym profesora lub ze stopniem naukowym doktora habilitowanego nauk prawnych.

Sąd Najwyższy

Sąd Najwyższy jest naczelnym organem sądowym w Polsce. Do jego zadań należy sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez:

- zapewnienie zgodności z prawem i jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i sądów wojskowych. Dzieje się tak na skutek rozpoznawania przez Sąd Najwyższy środków odwoławczych oraz podejmowanie uchwał rozstrzygających tzw. zagadnienia prawne (pytania prawne, z którymi mogą wystąpić do Sądu Najwyższego sądy odwoławcze rozpoznające konkretną sprawę, ew. pytania prawne z którymi mogą wystąpić do Sądu Najwyższego wskazane w ustawie podmioty w przypadku rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych).
- kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia praworządności i sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych.

Warto podkreślić, że w zakresie orzekania Sąd Najwyższy jest sądem prawa, co oznacza że przed Sądem tym co do zasady nie można kwestionować ustaleń faktycznych poczynionych w sprawach przez sądy powszechne. Istotne jest również, że nie od każdej sprawy można wnieść tzw. kasację do Sądu Najwyższego. Pierwszy i zasadniczy warunek jest taki, że kasacja przysługuje wyłącznie od orzeczeń prawomocnych, tj. takich, od których nie przysługują już zwykłe środki odwoławcze (apelacja, zażalenie). Kasacja jest bowiem nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, wobec czego nie może ona być traktowana jako tzw. trzecia instancja. Ponadto ustawodawca przewidział szereg innych warunków, od których zależne jest prawo do kasacji. Przykładowo w sprawach karnych strona może wnieść kasację na korzyść oskarżonego tylko wówczas, gdy został on skazany na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, a na niekorzyść – tylko w razie uniewinnienia albo umorzenia postępowania; ograniczenia te nie dotyczą kasacji opartej na tzw. bezwzględnych przyczynach odwoławczych (art. 439 k.p.k.) ani kasacji wnoszonych przez Prokuratora General-

nego, Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka (art. 523 k.p.k.). W sprawach cywilnych skarga kasacyjna jest niedopuszczalna w sprawach o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa niż pięćdziesiąt tysięcy złotych, a w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych - niższa niż dziesięć tysięcy złotych, przy czym niezależnie od kwoty wykluczone jest wnoszenie skargi kasacyjnej w sprawach o rozwód, o separację, o alimenty, o czynsz najmu lub dzierżawy oraz o naruszenie posiadania, w sprawach dotyczących kar porządkowych, świadectwa pracy i roszczeń z tym związanych oraz o deputaty lub ich ekwiwalent oraz w sprawach rozpoznanych w postępowaniu uproszczonym (art. 398² k.p.c.). Niezależnie od wartości przedmiotu zaskarżenia skarga kasacyjna przysługuje natomiast w sprawach o przyznanie i o wstrzymanie emerytury lub renty, o objęcie obowiązkiem ubezpieczenia społecznego oraz o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną wydaniem prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem.

W pozostałym zakresie do zadań Sądu Najwyższego należy:

- rozpatrywanie spraw dyscyplinarnych w zakresie określonym w ustawie;
- rozpoznawanie protestów wyborczych oraz stwierdzania ważności wyborów do Sejmu i Senatu, wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wyborów do Parlamentu Europejskiego oraz rozpoznawania protestów przeciwko ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego oraz stwierdzania ważności referendum;
- opiniowanie projektów ustaw i innych aktów normatywnych, na podstawie których orzekają i funkcjonują sądy, a także innych projektów ustaw w zakresie, w jakim mają one wpływ na sprawy należące do właściwości Sądu Najwyższego;
- wykonywanie innych czynności określonych w ustawach.

W skład Sądu Najwyższego wchodzi Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezesi Sądu Najwyższego oraz sędziowie Sądu Najwyższego.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na sześcioletnią kadencję spośród 5 kandydatów wybranych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego i może zostać ponownie powołany tylko raz. Osoba powołana na stanowisko Pierw-

szego Prezesa Sądu Najwyższego może zajmować to stanowisko tylko do czasu przejścia w stan spoczynku, przeniesienia w stan spoczynku albo wygaśnięcia stosunku służbowego sędziego Sądu Najwyższego.

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego kieruje pracami Sądu Najwyższego i reprezentuje Sąd Najwyższy na zewnątrz, w szczególności:

- powołuje i odwołuje, na wniosek Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą danej izby, przewodniczących wydziałów w tej izbie;
- reprezentuje Sąd Najwyższy przed Trybunałem Konstytucyjnym lub w pracach komisji sejmowych i senackich albo wyznacza inną osobę reprezentującą Sąd Najwyższy;
- przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej kandydatów na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego, wybranych przez zgromadzenie sędziów izby Sądu Najwyższego;
- opiniuje oświadczenia o woli dalszego pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego przez osoby, które ukończyły 65. rok życia;
- określa, po zasięgnięciu opinii Kolegium Sądu Najwyższego, w drodze zarządzenia, regulamin Kancelarii Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, organizację i zakres działania sekretariatów sądowych oraz innych jednostek administracyjnych w Sądzie Najwyższym, regulamin Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, a także regulamin pracy i wynagradzania pracowników Sądu Najwyższego niebędących sędziami;
- wykonuje określone w ustawie czynności związane z wyborem ławników Sądu Najwyższego;
- wykonuje inne czynności określone w ustawie, regulaminie Sądu Najwyższego i innych aktach normatywnych.

Prezesi Sądu Najwyższego

Prezes Sądu Najwyższego kieruje pracą danej izby Sądu. Prezes Sądu Najwyższego jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, po zasięgnięciu opinii Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, na trzyletnią kadencję spośród 3 kandydatów wybranych przez zgromadzenie sędziów izby Sądu Najwyższego i może zostać ponownie powołany tylko dwukrotnie. Osoba powołana na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego może zajmować to stanowisko tylko do czasu przejścia w stan spoczynku, przeniesienia

w stan spoczynku albo wygaśnięcia stosunku służbowego sędziego Sądu Najwyższego.

Prezes Sądu Najwyższego kierujący pracą Izby Odpowiedzialności Zawodowej jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, po zasięgnięciu opinii Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, spośród 3 kandydatów wybranych przez zgromadzenie sędziów wyznaczonych do orzekania w Izbie Odpowiedzialności Zawodowej albo zgromadzenie sędziów orzekających w Izbie Odpowiedzialności Zawodowej i może zostać powołany tylko raz. Osoba powołana na stanowisko Prezesa Sądu Najwyższego może zajmować to stanowisko tylko do upływu albo wygaśnięcia kadencji Prezesa Sądu Najwyższego kierującego pracą Izby Odpowiedzialności Zawodowej albo wygaśnięcia kadencji sędziego orzekającego w tej izbie.

Sędziowie Sądu Najwyższego

Sędziowie Sądu Najwyższego powoływani są przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa na czas nieoznaczony.

Do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego może być powołana osoba, która:

- posiada wyłącznie obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i publicznych;
- nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub wobec której nie wydano prawomocnego wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego;
- ukończyła 40 lat;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy prawniczej;

- jest zdolna, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków sędziego;
- posiada co najmniej dziesięcioletni staż na stanowisku sędziego, prokuratora, Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, jej wiceprezesa, radcy, albo przez co najmniej dziesięć lat wykonywała w Polsce zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza. Wymogi te nie dotyczą osoby, która posiada tytuł naukowy profesora albo stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych i pracowała w polskiej szkole wyższej, Polskiej Akademii Nauk, instytucie naukowo-badawczym lub innej placówce naukowej.
- nie pełniła służby, nie pracowała ani nie była współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Natomiast stosunek służbowy sędziego Sądu Najwyższego wygasa w przypadku:

- śmierci;
- zrzeczenia się pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego lub statusu sędziego w stanie spoczynku;
- prawomocnego wyroku skazującego sędziego za umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub warunkowo umarzającego postępowanie karne w sprawie popełnienia przestępstwa umyślnego ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego;
- prawomocnego orzeczenia przez sąd środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych lub zakazu zajmowania stanowiska sędziego;
- prawomocnego orzeczenia sądu dyscyplinarnego o złożeniu sędziego z urzędu;
- utraty obywatelstwa polskiego;
- nabycia obywatelstwa obcego państwa, chyba że sędzia zrzekł się tego obywatelstwa w terminie 30 dni od dnia jego nabycia;
- stwierdzenia, że pełnił służbę, pracował lub był współpracownikiem organów bezpieczeństwa państwa, wymienionych w art. 5 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Należy podkreślić, że sędzia Sądu Najwyższego nie może pozostawać w innym stosunku służbowym lub podejmować dodatkowego zatrudnienia, z wyjątkiem zatrudnienia w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego u jednego pracodawcy, w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy pracowników zatrudnionych w takim charakterze, o ile nie utrudnia to pełnienia obowiązków sędziiego Sądu Najwyższego. Sędzia Sądu Najwyższego nie może natomiast podejmować innego zajęcia, o charakterze zarobkowym lub niezarobkowym, które utrudniałoby pełnienie przez niego obowiązków sędziiego Sądu Najwyższego, uchybiałoby godności urzędu lub mogłoby podważać zaufanie do jego bezstronności lub niezawisłości.

W każdym przypadku o zamiarze podjęcia zatrudnienia lub innego zajęcia, o których mowa powyżej sędzia Sądu Najwyższego musi zawiadomić Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego pisemnie informuje o sprzeciwie, jeżeli uzna, że podjęcie albo kontynuowanie zatrudnienia lub innego zajęcia będzie utrudniało pełnienie obowiązków, uchybiało godności urzędu sędziiego Sądu Najwyższego lub podważało zaufanie do jego bezstronności lub niezawisłości.

Sąd Najwyższy składa się z pięciu izb:

1) Izba Cywilna

Do właściwości Izby Cywilnej należą sprawy z zakresu prawa cywilnego, gospodarczego, rodzinnego i opiekuńczego, a także sprawy dotyczące rejestracji przedsiębiorców i rejestracji zastawów.

2) Izba Karna

Do właściwości Izby Karnej należą sprawy rozpoznawane na podstawie ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia oraz inne sprawy, do których stosuje się przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, a także sprawy podlegające orzecznictwu sądów wojskowych.

3) Izba Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

Do właściwości Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych należą sprawy z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, sprawy o roszczenia twórców wynalazków, wzorów użytkowych i przemysłowych oraz topografii układów scalonych o wynagrodzenie, sprawy rejestrowe, z wyłączeniem spraw dotyczących rejestracji przedsiębiorców i rejestracji zastawów.

4) Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych

Do właściwości Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych należy rozpatrywanie skarg nadzwyczajnych, rozpoznawanie protestów wyborczych i protestów przeciwko ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego oraz stwierdzanie ważności wyborów i referendum, inne sprawy z zakresu prawa publicznego, w tym sprawy z zakresu ochrony konkurencji, regulacji energetyki, telekomunikacji i transportu kolejowego oraz sprawy, w których złożono odwołanie od decyzji Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, a także skargi dotyczące przewlekłości postępowania przed sądami powszechnymi i wojskowymi oraz Sądem Najwyższym.

5) Izba Odpowiedzialności Zawodowej

Do właściwości Izby Odpowiedzialności Zawodowej należą sprawy:

1) dyscyplinarne:

a) sędziów Sądu Najwyższego,

b) rozpatrywane przez Sąd Najwyższy w związku z postępowaniami dyscyplinarnymi prowadzonymi na podstawie ustawy (adresy publikacyjne pozostałych tekstów jednolitych wymagają sprawdzenia przed publikacją):

- z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 215 ze zm.),
- z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499 ze zm.),
- z dnia 21 grudnia 1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 154),
- z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 614),

- z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1850 ze zm.),
 - z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2250),
 - z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 102),
 - z dnia 11 kwietnia 2001 r. o rzecznikach patentowych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 303 ze zm.),
 - z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.),
 - z dnia 15 września 2022 r. o medycynie laboratoryjnej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 2125),
 - z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1342 ze zm.),
 - z dnia 1 lipca 2011 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 628),
 - z dnia 25 września 2015 r. o zawodzie fizjoterapeuty (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1213 ze zm.),
 - z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 390 ze zm.),
 - z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 881);
- 2) o zezwolenie na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej lub tymczasowe aresztowanie sędziów, asesorów sądowych, prokuratorów i asesorów prokuratury;
- 3) z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych dotyczące sędziów Sądu Najwyższego.

Trybunał Konstytucyjny

Polski Trybunał Konstytucyjny został utworzony w 1982 r. Działalność orzeczniczą Trybunał rozpoczął w roku 1986.

Podstawowym zadaniem Trybunału Konstytucyjnego jest kontrola konstytucyjności prawa, tj. kontrolowanie zgodności norm prawnych niższego rzędu z normami prawnymi wyższego rzędu, zasadniczo z Konstytucją i niektórymi umowami międzynarodowymi.

Kontrola

Kontrolę norm dzieli się na kontrolę prewencyjną (kontrola a priori) i kontrolę następczą (kontrola a posteriori).

Pierwsza inicjowana jest wyłącznie przez wniosek prezydenta RP i może się odnosić tylko do ustaw już uchwalonych przez Sejm i Senat i przedstawionych prezydentowi do podpisu oraz do umów międzynarodowych przedstawionych prezydentowi do ratyfikacji.

Druga kontrola, tj. a posteriori dotyczy obowiązującego prawa albo regulacji, które wywołują skutki prawne. Podmioty o tzw. legitymacji szczególnej (m.in. organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, związki zawodowe, organizacje pracodawców i organizacje zawodowe, kościoły i związki wyznaniowe, Krajowa Rada Sądownictwa) mogą w tym trybie kwestionować tylko te akty normatywne, których treść dotyczy zakresu ich działania; pozostali wnioskodawcy (np. Prezydent RP, grupa posłów, Rzecznik Praw Obywatelskich) mają legitymację generalną.

Kompetencje

Trybunał Konstytucyjny jest organem władzy sądowniczej. Dokładne określenie kompetencji Trybunału zostało określone w Konstytucji i ustawach, tj. można stwierdzić, że Trybunał Konstytucyjny jest właściwy do orzekania odnośnie do:

- zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją,
- zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie,
- zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
- zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych (skutkiem orzeczenia Trybunału o niezgodności celów lub działalności partii politycznej jest wykreślenie jej przez sąd z ewidencji partii politycznych, a tym samym zakaz prowadzenia przez nią działalności publicznej)
- skargi konstytucyjnej

Z wnioskiem w powyższych sprawach do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą:

- Prezydent Rzeczypospolitej,
- Marszałek Sejmu,
- Marszałek Senatu,
- Prezes Rady Ministrów,
- 50 posłów,
- 30 senatorów,
- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
- Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego,
- Prokurator Generalny,
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli,
- Rzecznik Praw Obywatelskich,
- Krajowa Rada Sądownictwa (w ograniczonym zakresie),
- organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego,

- ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych,
- kościoły i inne związki wyznaniowe,
- każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone (jest to tzw. skarga do Trybunału Konstytucyjnego i musi ona dotyczyć zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o wolnościach lub prawach danego podmiotu albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji).

Istnieje też możliwość formułowania przez sądy tzw. pytań prawnych. Z wnioskiem o rozstrzygnięcie kwestii, czy dany przepis prawny jest zgodny z konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawami, może zwrócić się każdy sąd, jeżeli zależy od tego rozstrzygnięcie konkretnej sprawy toczącej się przed tym sądem. Może to dotyczyć każdej sprawy i w każdym stadium postępowania sądowego.

Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga również spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa (centralnymi konstytucyjnymi organami państwowymi są te organy, których właściwość rozciąga się na cały kraj i które są jednocześnie wymienione w Konstytucji). Rozstrzygnięcie sporu polega na wiążącym wskazaniu organu, który jest właściwy do podjęcia decyzji.

Z wnioskiem w tym przedmiocie do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą:

- Prezydent Rzeczypospolitej
- Marszałek Sejmu
- Marszałek Senatu
- Prezes Rady Ministrów
- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego
- Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego
- Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Orzeczenia Trybunału

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.

Ostateczność orzeczeń oznacza że nie można ich zaskarżać do jakiegokolwiek innego organu.

Moc powszechnie obowiązująca orzeczenia polega na tym, że wiąże ono wszystkie podmioty prawa, w tym wszystkie organy władzy publicznej. Warto zaznaczyć, że moc powszechnie obowiązującą mają jedynie sentencje orzeczeń TK (opublikowane), a nie ich uzasadnienia.

Orzeczenia Trybunału wchodzą w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego (osiemnaście miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny – dwanaście miesięcy).

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego

Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów na 9 lat spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą oraz spełniających wymagania niezbędne do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego Sądu Najwyższego lub sędziego Naczelnego Sądu Administracyjnego (do Trybunału można zostać wybrany tylko jeden raz).

Sędzia Trybunału przechodzi w stan spoczynku po zakończeniu kadencji – niezależnie od wieku (sędzia taki nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia, z wyjątkiem zatrudnienia w charakterze pracownika dydaktycznego lub naukowego, w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy pracowników zatrudnionych w takim charakterze).

Prezesa i Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego powołuje Prezydent Rzeczypospolitej spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji. Żaden sędzia Trybunału Konstytucyjnego nie może być, bez uprzedniej zgody Trybunału Konstytucyjnego, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Sędzia nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie

powiadamia się Prezesa Trybunału Konstytucyjnego, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Warto zasygnalizować, że od 2015 r. status Trybunału Konstytucyjnego i części jego sędziów jest przedmiotem sporu ustrojowego; uchwalone w 2024 r. ustawa o Trybunale Konstytucyjnym i przepisy ją wprowadzające zostały skierowane przez Prezydenta RP do Trybunału i nie weszły w życie, a w latach 2024–2026 orzeczenia Trybunału nie były publikowane w Dzienniku Ustaw.

Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej

Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej, stoi na straży praw i interesów Rzeczypospolitej Polskiej, w tym praw i interesów Skarbu Państwa, oraz mienia państwowego nienależącego do Skarbu Państwa.

Zakres działania Prokuraturii Generalnej

Do zadań Prokuraturii Generalnej należy:

- wyłączne zastępstwo Skarbu Państwa przed Sądem Najwyższym;
- zastępstwo Skarbu Państwa przed sądami powszechnymi i polubownymi;
- zastępstwo organów administracji rządowej przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym;
- zastępstwo Skarbu Państwa, państwowych jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej albo organów administracji rządowej przed sądami administracyjnymi;
- zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi w stosunkach międzynarodowych;
- zastępstwo innych niż Skarb Państwa państwowych osób prawnych, osób prawnych z udziałem Skarbu Państwa, osób prawnych z udziałem państwowych osób prawnych, przed sądami powszechnymi, polubownymi i Sądem Najwyższym;
- przedstawianie sądom powszechnym, sądom administracyjnym, Sądowi Najwyższemu, Trybunałowi Konstytucyjnemu istotnych dla spraw poglądów;

- przygotowywanie na wniosek Prezesa Rady Ministrów raportów, analiz i stanowisk obejmujących zagadnienia prawne, dotyczące w szczególności projektów aktów normatywnych, czynności prawnych dokonywanych przez podmioty państwowe, a także orzeczeń sądowych zapadających w sprawach dotyczących Rzeczypospolitej Polskiej;
- wydawanie opinii prawnych;
- wydawanie opinii o projektach aktów normatywnych dotyczących istotnych praw i interesów Rzeczypospolitej Polskiej, w tym Skarbu Państwa, oraz organów wymiaru sprawiedliwości, a także regulujących postępowania przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi;
- przygotowywanie rekomendacji i wzorów co do czynności prawnych lub ich części;
- udział w negocjacjach i mediacjach;
- prowadzenie działalności wydawniczej i szkoleniowej w zakresie ochrony praw i interesów Rzeczypospolitej Polskiej.

Prezes Rady Ministrów może wyznaczyć Prokuratorię Generalną do zastępowania Rady Ministrów lub ministra w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym.

Natomiast Prokuratoria Generalna co do zasady nie wykonuje zastępstwa w postępowaniu karnym. Jednakże Prokuratoria Generalna może, na uzasadniony wniosek podmiotu reprezentującego Skarb Państwa lub państwowej jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, przejąć zastępstwo w postępowaniu karnym, jeżeli wymaga tego ochrona ważnych praw lub interesów Skarbu Państwa.

Zastępstwo Skarbu Państwa wykonywane przez Prokuratorię Generalną jest obowiązkowe do zakończenia sprawy:

- w sprawach rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy;
- w sprawach:
 - uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,
 - stwierdzenie zasiedzenia – jeżeli wartość przedmiotu sprawy przekracza kwotę 1 000 000 zł;
- w sprawach rozpoznawanych przez sądy polubowne, niezależnie od tego, czy miejsce postępowania przed tym sądem znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, czy poza jej granicami lub nie jest oznaczone;

- w sprawach o uchylenie wyroku sądu polubownego oraz uznanie albo stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej.

W postępowaniach przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi w stosunkach międzynarodowych Prokuratoria Generalna bierze udział na wezwanie organu władzy publicznej we współdziałaniu z właściwym organem.

W postępowaniach przed sądami, trybunałami i innymi organami orzekającymi w stosunkach międzynarodowych Prokuratoria Generalna może również, na wniosek organu władzy publicznej, przejąć zastępstwo Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli wymaga tego ochrona ważnych praw lub interesów Rzeczypospolitej Polskiej. Prezes Rady Ministrów może polecić Prokuratorii Generalnej wykonywanie zastępstwa Rzeczypospolitej Polskiej.

W postępowaniach przed organami sądowymi Unii Europejskiej i Trybunałem Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) Prokuratoria Generalna współpracuje z ministrem właściwym do spraw członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej.

W sprawach dotyczących praw i interesów Rzeczypospolitej Polskiej, w tym praw i interesów Skarbu Państwa, Prokuratoria Generalna wydaje opinie prawne na wniosek podmiotu reprezentującego Skarb Państwa.

Prokuratoria Generalna może przygotowywać rekomendacje co do postanowień wzorów umów lub innych czynności prawnych.

Prokuratoria Generalna może tworzyć i publikować wzory postanowień umów lub innych czynności prawnych, uwzględniając kompetencje innych organów w tym zakresie oraz praktykę podmiotów reprezentujących Skarb Państwa i osób zastępowanych.

Czynności Prokuratorii Generalnej związane z wykonywaniem zastępstwa, wydawaniem opinii, sporządzaniem raportów, analiz i stanowisk, udziałem w negocjacjach i mediacjach oraz w postępowaniach przed organami międzynarodowymi, a także informacje i dokumenty stanowiące podstawę dokonania takich czynności są objęte tajemnicą Prokuratorii Generalnej.

Prokuratoria Generalna jest niezależna w zakresie wykonywanych zadań.

Organizacja Prokuraturii Generalnej i Urzędu Prokuraturii Generalnej

Prezes Prokuraturii Generalnej

Pracami Prokuraturii Generalnej kieruje Prezes Prokuraturii Generalnej przy pomocy wiceprezesów. Prezesa Prokuraturii Generalnej powołuje Prezes Rady Ministrów, spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru. Prezes Rady Ministrów sprawuje także nadzór i odwołuje Prezesa Prokuraturii Generalnej. Wiceprezesów Prokuraturii Generalnej, w liczbie nieprzekraczającej 3, powołuje Prezes Rady Ministrów, spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru, na wniosek Prezesa Prokuraturii Generalnej. Prezes Rady Ministrów odwołuje, na wniosek Prezesa Prokuraturii Generalnej, wiceprezesów Prokuraturii Generalnej. Wiceprezesi kierują działami jej pracy, wyznaczonymi przez Prezesa.

Stanowisko Prezesa Prokuraturii Generalnej może zajmować osoba, która:

- posiada kompetencje kierownicze;
- posiada co najmniej 6-letni staż pracy, w tym co najmniej 3-letni staż pracy na stanowisku kierowniczym;
- spełnia wymagania do zajmowania stanowiska radcy Prokuraturii Generalnej.

Do zadań Prezesa Prokuraturii Generalnej należy:

- rozstrzyganie sporów dotyczących praw i interesów Skarbu Państwa między państwowymi jednostkami organizacyjnymi nieposiadającymi osobowości prawnej;
- rozstrzyganie sporów kompetencyjnych w zakresie reprezentacji procesowej Skarbu Państwa;
- organizacja Sądu Polubownego przy Prokuraturii Generalnej.

Ze stanowiskami Prezesa Prokuraturii Generalnej lub wiceprezesa Prokuraturii Generalnej nie można łączyć przynależności do partii politycznych ani pełnienia funkcji publicznych.

Prezes Prokuraturii Generalnej składa corocznie Sejmowi, w terminie do dnia 31 marca, sprawozdanie ze swojej działalności oraz działalności Prokuraturii Generalnej w poprzednim roku kalendarzowym.

Kolegium Prokuraturii Generalnej

W Prokuraturii Generalnej działa Kolegium Prokuraturii Generalnej. W skład Kolegium Prokuraturii Generalnej wchodzi w liczbie nie większej niż 24:

- Prezes Prokuraturii Generalnej i wiceprezesi Prokuraturii Generalnej;
- powoływani i odwoływani przez Prezesa Prokuraturii Generalnej radcowie wyróżniający się w szczególny sposób doświadczeniem i wiedzą prawniczą;
- 3 członkowie powoływani i odwoływani przez Prezesa Rady Ministrów oraz inne osoby powoływane i odwoływane przez Prezesa Prokuraturii Generalnej w liczbie nie większej niż 7 spośród osób w szczególny sposób wyróżniających się doświadczeniem i wiedzą prawniczą, których działalność nie pozostaje w sprzeczności z prawami i interesami chronionymi przez Prokuraturę Generalną.

Urząd Prokuraturii Generalnej jest jednostką budżetową i prowadzi gospodarkę finansową na zasadach określonych w odrębnych przepisach dla państwowych jednostek budżetowych, z uwzględnieniem przepisów ustawy.

Prezes Rady Ministrów, w drodze zarządzenia, nadaje Prokuraturii Generalnej statut określający jej organizację wewnętrzną i funkcje występujące w Prokuraturii Generalnej oraz organizację i szczegółowe zasady funkcjonowania Urzędu Prokuraturii Generalnej.

Prezes Prokuraturii Generalnej ustala, w drodze zarządzenia:

- regulamin wewnętrznego urzędowania Prokuraturii Generalnej, który określa w szczególności:
 - tryb wykonywania zadań i czynności w Prokuraturii Generalnej,
 - rozkład czasu pracy w Prokuraturii Generalnej w tygodniu oraz jego wymiar w poszczególnych dniach tygodnia, w tym czas rozpoczynania i kończenia pracy w poszczególnych dniach tygodnia, z uwzględnieniem zasad dotyczących pracowników urzędów państwowych;
- kodeks dobrych praktyk.

Radcowie Prokuraturii Generalnej

W Urzędzie Prokuraturii Generalnej są zatrudnieni radcowie. Prezes Prokuraturii Generalnej prowadzi wykaz radców.

Radcowie przy wykonywaniu czynności kierują się własnym przekonaniem, opartym na doświadczeniu i wiedzy prawniczej.

Radcowie, biorąc udział w rozprawach sądowych, występują w stroju urzędowym. Strojem urzędowym jest toga.

Nabór na stanowisko radcy jest otwarty i konkurencyjny. Radcą może być osoba, która:

- posiada obywatelstwo polskie;
- korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- posiada dyplom ukończenia wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej lub dyplom potwierdzający ukończenie wyższych studiów prawniczych za granicą, o którym mowa w art. 326 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.), albo dyplom ukończenia wyższych studiów prawniczych za granicą uznany za równoważny polskiemu dyplomowi potwierdzającemu uzyskanie tytułu zawodowego magistra zgodnie z art. 327 ust. 1 tej ustawy;
- posiada uprawnienia radcy prawnego, adwokata lub notariusza albo zajmowała stanowisko sędziego sądu powszechnego, sędziego sądu wojaskowego lub sędziego sądu administracyjnego, asesora sądowego albo stanowisko prokuratora;
- nie była karana za umyślne przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo nieumyślne przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu;
- jest nieskazitelnego charakteru i swoim dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy.

Wymóg posiadania uprawnień radcy prawnego, adwokata lub notariusza albo zajmowania stanowiska sędziego sądu powszechnego, sędziego sądu wojaskowego lub sędziego sądu administracyjnego, asesora sądowego albo stanowiska prokuratora nie dotyczy osoby, która:

- posiada tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych lub doktora nauk prawnych;
- pracowała na stanowisku związanym z legislacją, nie niższym niż legislator lub specjalista do spraw legislacji, w urzędzie organu władzy państwowej przez co najmniej 5 lat;
- pracowała na stanowisku referendarza przez co najmniej 3 lata;
- pracowała na stanowisku asystenta sędziego przez co najmniej 5 lat.

Radców mianuje Prezes Prokuratury Generalnej.

Radca nie może wykonywać czynności lub zajęć sprzecznych z obowiązkami wynikającymi z ustawy lub naruszających dobre obyczaje, w szczególności wzbudzających podejrzenie o stronnictwo lub interesowność. Radca może podejmować dodatkowe zatrudnienie lub zajęcie zarobkowe po uzyskaniu uprzedniej pisemnej zgody Prezesa Prokuratury Generalnej.

W okresie roku od ustania stosunku pracy radca nie może:

- świadczyć pomocy prawnej w sprawie przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, Skarbowi Państwa lub osobie prawnej, którą Prokuratura Generalna zastępowała w trakcie jego zatrudnienia;
- podjąć zatrudnienia lub zajęcia zarobkowego na rzecz innego niż Skarb Państwa podmiotu, w związku z którego działalnością wykonywał czynności zastępstwa.

Radca nie może wykonywać mandatu posła, senatora lub radnego, być członkiem partii politycznej, ani manifestować publicznie poglądów politycznych. Radcy nie wolno uczestniczyć w strajkach lub akcjach zakłócających normalne funkcjonowanie Prokuratury Generalnej albo w działalności sprzecznej z obowiązkami radcy. Radcowie nie mogą zrzeszać się w związkach zawodowych.

Wynagrodzenie radcy składa się z wynagrodzenia zasadniczego, dodatku za wieloletnią pracę w wysokości wynoszącej po 5 latach pracy 5% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego (dodatek ten wzrasta o 1% za każdy dalszy rok pracy aż do osiągnięcia 20% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego) oraz dodatku funkcyjnego w razie powierzenia funkcji w Prokuratury Generalnej.

Ponadto Radca wykonujący samodzielnie czynności zastępstwa jest uprawniony do dodatkowego wynagrodzenia w wysokości 65% kosztów zastępstwa zasądzonych lub przyznanych w sprawie, w której czynności te były przez niego wykonywane.

Radcom przysługują nagrody jubileuszowe w wysokości:

- po 20 latach pracy – 75% wynagrodzenia miesięcznego;
- po 25 latach pracy – 100% wynagrodzenia miesięcznego;
- po 30 latach pracy – 150% wynagrodzenia miesięcznego;
- po 35 latach pracy – 200% wynagrodzenia miesięcznego;

- po 40 latach pracy – 300% wynagrodzenia miesięcznego;
- po 45 latach pracy – 400% wynagrodzenia miesięcznego.

Rozwiązanie stosunku pracy z radcą mianowanym może nastąpić:

- w drodze porozumienia stron;
- za trzymiesięcznym wypowiedzeniem dokonany przez radcę.

Niezależnie od tego ustawa przewiduje przypadki rozwiązania stosunku pracy radcy z jego winy bez wypowiedzenia (m.in. dwukrotne otrzymanie negatywnej oceny kwalifikacyjnej, prawomocne orzeczenie kary dyscyplinarnej wydalenia z pracy, złożenie niezgodnego z prawdą oświadczenia lustracyjnego) oraz rozwiązania za trzymiesięcznym wypowiedzeniem w razie stwierdzonej niezdolności do pracy albo reorganizacji Prokuratury Generalnej.

Referendarze

W Urzędzie Prokuratury Generalnej są zatrudniani referendarze. Referendarz wykonuje, pod nadzorem radcy czynności procesowe przed sądami powszechnymi i polubownymi oraz inne czynności związane z wykonywaniem zadań Prokuratury Generalnej.

W przypadku gdy w postępowaniu przed sądem ujawnią się nowe okoliczności, referendarz samodzielnie podejmuje decyzje związane z dalszym tokiem postępowania.

Na stanowisku referendarza może być zatrudniona osoba o nieskazitelnym charakterze, która:

- posiada obywatelstwo polskie;
- korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- posiada dyplom ukończenia wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej lub dyplom potwierdzający ukończenie wyższych studiów prawniczych za granicą uznany w Rzeczypospolitej Polskiej, o którym mowa w art. 326 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.), albo dyplom ukończenia wyższych studiów prawniczych za granicą uznany za równoważny polskiemu dyplomowi potwierdzającemu uzyskanie tytułu zawodowego magistra zgodnie z art. 327 ust. 1 tej ustawy;
- nie była karana za umyślne przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo nieumyślne przestępstwo przeciwko obrotowi gospodarczemu;

- przez co najmniej 2 lata wykonywała wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej, stosowaniem lub tworzeniem prawa lub pracowała na stanowisku związanym bezpośrednio z działalnością orzeczniczą i pomocą w tym zakresie w pracy sędziów.

Odpowiedzialność dyscyplinarna

Radca ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za przewinienia służbowe, w tym za oczywistą obrazę przepisów prawa i za uchybienia godności zawodu.

Za nadużycie wolności słowa przy wykonywaniu czynności służbowych, stanowiące ścigane z oskarżenia prywatnego zniewagę i zniesławienie strony, jej pełnomocnika, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, radca odpowiada tylko dyscyplinarnie.

Za przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi, nieuzasadniające wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, Prezes Prokuratury Generalnej może udzielić radcy ostrzeżenia na piśmie, po uprzednim wysłuchaniu radcy.

Zawód adwokata

Zasady wykonywania zawodu adwokata reguluje ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o advokaturze (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 215 ze zm.).

Advokatura powołana jest do udzielania pomocy prawnej, współdziałania w ochronie praw i wolności obywatelskich oraz w kształtowaniu i stosowaniu prawa. Advokatura zorganizowana jest na zasadach samorządu zawodowego. Advokaturę stanowi ogół adwokatów i aplikantów advokackich.

Zawód adwokata polega na świadczeniu pomocy prawnej, w szczególności na:

- udzielaniu porad prawnych,
- sporządzaniu opinii prawnych,
- opracowywaniu projektów aktów prawnych,
- występowaniu przed sądami i urzędami.

Pomoc prawna świadczona jest osobom fizycznym, podmiotom gospodarczym oraz jednostkom organizacyjnym. Adwokat wykonując swoje obowiązki zawodowe podlega tylko ustawom.

Zawód adwokata może wyłącznie wykonywać osoba wpisana na listę adwokatów przez okręgową radę advokacką izby advokackiej, w której adwokat posiada siedzibę zawodową. Wpis na listę jest obligatoryjny.

Wpisana na listę adwokatów może być osoba, która łącznie spełnia następujące przesłanki:

- jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu adwokata,
- korzysta w pełni z praw publicznych oraz ma pełną zdolność do czynności prawnych,

- ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej,
- odbyła w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację adwokacką i złożyła egzamin adwokacki.

W ramach otwarcia zawodów prawniczych ustawodawca przewidział pewne wyjątki od zasady obowiązku odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu, umożliwiając prawnikom wykonującym inny zawód wpisanie się na listę adwokatów.

Wymogu odbycia aplikacji adwokackiej i złożenia egzaminu adwokackiego nie stosuje się do:

- profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych;
- osób, które przez okres co najmniej 3 lat zajmowały stanowisko Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, jej wiceprezesa lub radcy albo wykonywały zawód komornika;
- osób, które zajmowały stanowisko sędziego, prokuratora lub wykonywały zawód radcy prawnego albo notariusza;
- osób, które zajmowały stanowisko asesora sądowego przez okres co najmniej 2 lat;
- osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po dniu 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po dniu 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
 - zajmowały stanowisko asesora prokuratorskiego, referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego lub
 - wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce

- cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499 ze zm.), lub
- były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;
 - osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę adwokatów, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
 - zajmowały stanowisko referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora lub
 - wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, lub
 - były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego, lub
 - były zatrudnione w Trybunale Konstytucyjnym lub międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego.

Natomiast do egzaminu adwokackiego, bez konieczności odbycia aplikacji adwokackiej, mogą przystąpić:

- doktorzy nauk prawnych;
- osoby, które przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione

na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego;

- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 4a ust. 1, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych;
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów;
- osoby, które po ukończeniu aplikacji legislacyjnej przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;
- osoby, które zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, notarialny lub komorniczy;
- osoby, które zajmują stanowisko radcy Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej;

- osoby, które w terminie ustawowym¹ nie złożyły wniosku o wpis na listę adwokatów;
- osoby, skreślone z listy adwokatów, które przez okres 10 lat nie wykonywały zawodu adwokata.

Adwokat może wykonywać swój zawód wyłącznie w:

- kancelarii adwokackiej,
- zespole adwokackim²,
- spółce cywilnej lub jawnej, w której współnikami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 823),
- spółce partnerskiej, w której partnerami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej,
- spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której komplementariuszami są adwokaci, radcowie prawni, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Wyłącznym przedmiotem działalności wymienionych spółek jest świadczenie pomocy prawnej.

1. Uzyskanie pozytywnego wyniku z egzaminu adwokackiego uprawnia do złożenia wniosku o wpis na listę adwokatów w terminie 10 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu adwokackiego.

2. Zespół adwokacki jest jednostką organizacyjną adwokatury. Członkiem zespołu adwokackiego może być tylko osoba wpisana na listę adwokatów. O przyjęciu do zespołu decyduje zebranie zespołu adwokackiego. Adwokat, który jest członkiem zespołu adwokackiego ma prawo do udziału w pracach i w dochodzie zespołu, z wyjątkiem okresu niezdolności do pracy spowodowanej chorobą lub macierzyństwem oraz corocznego płatnego urlopu wypoczynkowego. Zespoły adwokackie mają osobowość prawną. Organami zespołu adwokackiego są: 1) zebranie zespołu, 2) kierownik zespołu, 3) komisja rewizyjna w zespołach liczących więcej niż 12 członków, a w zespołach mniejszych, jeżeli zostanie ona powołana uchwałą zebrania zespołu. Kadencja organów zespołów adwokackich trwa trzy lata, jednakże są one obowiązane działać do czasu ukonstytuowania się nowo wybranych organów. Wybory do organów zespołów adwokackich odbywają się w głosowaniu tajnym przy nieograniczonej liczbie kandydatów.

Adwokat nie może wykonywać zawodu:

- jeżeli pozostaje w stosunku pracy (zakaz ten nie dotyczy pracowników badawczych i badawczo-dydaktycznych),
- jeżeli został uznany za trwale niezdolnego do wykonywania zawodu,
- jeżeli został ubezwłasnowolniony,
- w razie orzeczenia kary zawieszenia w czynnościach zawodowych albo tymczasowego zawieszenia w wykonywaniu czynności zawodowych.

Aplikacja adwokacka – podobnie jak aplikacja radcowska – rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku i trwa trzy lata; nabór odbywa się w drodze egzaminu wstępnego, aplikacja jest odpłatna, a po sześciu miesiącach aplikant może zastępować adwokata przed sądami (z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu), organami ścigania i innymi instytucjami. Szczegółowe zasady omówiono w rozdziale o zawodzie radcy prawnego – są one w obu zawodach niemal identyczne.

Adwokat podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności zawodowych. Obowiązek ten nie dotyczy adwokatów niewykonyujących zawodu.

Adwokat obowiązany jest zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzielaniem pomocy prawnej. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie.

Adwokata nie można zwolnić od obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę.

Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu oraz przekazywanych na podstawie przepisów rozdziału 11a działu III ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 111 ze zm.).

Adwokat posiada immunitet materialny – przy wykonywaniu zawodu adwokackiego korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przez zadania adwokatury i przepisy prawa.

Nadużycie tej wolności, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej.

Zawód radcy prawnego

Zasady wykonywania zawodu radcy prawnego reguluje ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 499 ze zm.).

Wykonywanie zawodu radcy prawnego

Wykonywanie zawodu radcy prawnego polega na świadczeniu pomocy prawnej. Pomoc prawna świadczona przez radcę prawnego ma na celu ochronę prawną interesów podmiotów, na których rzecz jest wykonywana.

Świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego polega w szczególności na:

- udzielaniu porad i konsultacji prawnych,
- sporządzaniu opinii prawnych,
- opracowywaniu projektów aktów prawnych,
- występowaniu przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy.

Radca prawny ma prawo sporządzania poświadczeń odpisów dokumentów za zgodność z okazanym oryginałem w zakresie określonym przepisami. Poświadczenie takie zawiera podpis radcy prawnego, datę i oznaczenie miejsca jego sporządzenia, na żądanie - również godzinę dokonania czynności. Jeżeli dokument zawiera cechy szczególne (dopiski, poprawki lub uszkodzenia) radca prawny stwierdza to w poświadczeniu.

Radca prawny może odmówić udzielenia pomocy prawnej tylko z ważnych powodów.

Radca prawny podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy świadczeniu pomocy prawnej, obo-

wiązek ubezpieczenia nie dotyczy radców prawnych niewykonyujących zawodu.

Zakaz łączenia zawodu radcy prawnego z innymi zawodami prawniczymi

Osoby, które wykonują zawód sędziego, asesora sądowego, prokuratora, notariusza, komornika, asesora prokuratorskiego lub są zastępcami notarialnymi (dawniej: asesorami notarialnymi) bądź odbywają aplikację sądową, prokuratorską lub notarialną, nie mogą jednocześnie zostać wpisane na listę radców prawnych ani wykonywać zawodu radcy prawnego.

Radca prawny może wykonywać swój zawód:

- w ramach stosunku pracy;
- na podstawie umowy cywilnoprawnej;
- w kancelarii radcy prawnego;
- w spółce cywilnej lub jawnej, w której współnikami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 823);
- w spółce partnerskiej, w której partnerami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej;
- w spółce komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w której komplementariuszami są radcowie prawni, adwokaci, rzecznicy patentowi, doradcy podatkowi lub prawnicy zagraniczni wykonujący stałą praktykę na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej.

Wyłącznym przedmiotem działalności wymienionych spółek jest świadczenie pomocy prawnej.

Radca prawny jest obowiązany zawiadomić radę właściwej okręgowej izby radców prawnych o podjęciu wykonywania zawodu i formach jego wykony-

wania, o adresie i nazwie kancelarii lub spółki oraz podać adres dla doręczeń. Radca prawny ma obowiązek niezwłocznie zawiadamiać o każdej zmianie tych danych.

Pomoc prawna polegająca na występowaniu przez radcę prawnego w charakterze obrońcy w sprawach o przestępstwa i przestępstwa skarbowe może być świadczona w ramach wykonywania przez niego zawodu na podstawie umowy cywilnoprawnej, w kancelarii radcy prawnego oraz w wymienionych powyżej spółkach pod warunkiem, że radca prawny nie pozostaje w stosunku pracy. Zakaz zatrudnienia nie dotyczy pracowników badawczych i badawczo-dydaktycznych.

Wykonywanie zawodu w ramach stosunku pracy

Radca prawny wykonujący zawód w ramach stosunku pracy zajmuje samodzielne stanowisko podległe bezpośrednio kierownikowi jednostki organizacyjnej. Jeżeli jednostka organizacyjna zatrudnia dwóch lub więcej radców prawnych, jednemu z nich powierza się koordynację pomocy prawnej w tej jednostce.

Radcy prawnemu nie można polecać wykonania czynności wykraczającej poza zakres pomocy prawnej.

Radca prawny wykonujący zawód w ramach stosunku pracy może być zatrudniony jednocześnie w więcej niż jednej jednostce organizacyjnej i w wymiarze przekraczającym jeden etat.

Rozwiązanie stosunku pracy za wypowiedzeniem z radcą prawnym przez jednostkę organizacyjną z powodu nienależytego wykonywania obowiązków radcy prawnego może nastąpić tylko po uprzednim zasięgnięciu opinii rady okręgowej izby radców prawnych.

Radca prawny jest uprawniony do dodatkowego wynagrodzenia w wysokości nie niższej niż 65% kosztów zastępstwa sądowego zasądzonych na rzecz strony przez niego zastępowanej lub jej przyznanych w ugodzie, postępowaniu polubownym, arbitrażu zagranicznym lub w postępowaniu egzekucyjnym, jeżeli koszty te zostały ściągnięte od strony przeciwnej.

Tajemnica zawodowa

Radca prawny jest obowiązany zachować w tajemnicy wszystko, o czym dowiedział się w związku z udzieleniem pomocy prawnej. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie może być ograniczony w czasie. Radca prawny nie może być zwolniony z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej co do faktów, o których dowiedział się udzielając pomocy prawnej lub prowadząc sprawę. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu oraz przekazywanych na podstawie przepisów rozdziału 11a działu III ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa.

Immunitet przy wykonywaniu zawodu, wolność słowa i pisma

Radca prawny podczas i w związku z wykonywaniem czynności zawodowych korzysta z ochrony prawnej przysługującej sędziemu i prokuratorowi.

Radca prawny przy wykonywaniu czynności zawodowych korzysta z wolności słowa i pisma w granicach określonych przepisami prawa i rzeczową potrzebą. Nadużycie wolności stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega ściganiu tylko w drodze dyscyplinarnej.

Do czasu pracy radcy prawnego zalicza się także czas niezbędny do załatwiania spraw poza lokalem jednostki organizacyjnej, w szczególności w sądach i w innych organach, oraz czas przygotowania się do tych czynności.

Uprawnienia do wykonywania zawodu radcy prawnego

Zawód radcy prawnego może wykonywać wyłącznie osoba wpisana na listę radców prawnych po złożeniu ślubowania.

Wpis na listę radców prawnych

Na listę radców prawnych może być wpisana osoba, która:

- ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- korzysta w pełni z praw publicznych;
- ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego;
- odbyła w Rzeczypospolitej Polskiej aplikację radcowską;
- złożyła egzamin radcowski.

Wymogu odbycia aplikacji radcowskiej i złożenia egzaminu radcowskiego nie stosuje się do:

- profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych;
- osób, które przez okres co najmniej 3 lat zajmowały stanowisko Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, jej wiceprezesa lub radcy albo wykonywały zawód komornika;
- osób, które zajmowały stanowisko sędziego, prokuratora lub wykonywały zawód adwokata albo notariusza;
- osób, które zajmowały stanowisko asesora sądowego przez okres co najmniej 2 lat;
- osób, które zdały egzamin sędziowski lub prokuratorski po dniu 1 stycznia 1991 r. lub egzamin notarialny po dniu 22 kwietnia 1991 r. oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę radców prawnych, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
 - zajmowały stanowisko asesora prokuratorskiego, referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka

i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego;

- wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w ustawie Prawo o adwokaturze lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w ustawie o radcach prawnych;
- były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;
- osób, które posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych oraz w okresie 5 lat przed złożeniem wniosku o wpis na listę radców prawnych, łącznie przez okres co najmniej 3 lat:
 - zajmowały stanowisko referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, aplikanta sądowego, aplikanta prokuratorskiego, asystenta sędziego, asystenta prokuratora;
 - wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, w ustawie z dnia 26 maja 1982 r. - Prawo o adwokaturze, lub kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w ustawie o radcach prawnych;
 - były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;
 - były zatrudnione w Trybunale Konstytucyjnym lub międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego.

Natomiast do o egzaminu radcowskiego, bez odbycia aplikacji radcowskiej mogą przystąpić:

- doktorzy nauk prawnych;
- osoby, które przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego;
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez radcę prawnego lub adwokata w kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których w ustawie o radcach prawnych lub kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o których mowa w ustawie Prawo o adwokaturze;
- osoby, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów;
- osoby, które po ukończeniu aplikacji legislacyjnej przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;

- osoby, które zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, notarialny lub komorniczy;
- osoby, które zajmują stanowisko radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej;
- osoby, które w terminie określonym w ustawie nie złożyły wniosku o wpis na listę radców prawnych;

Należy jednak pamiętać, że wszystkie osoby zwolnione z obowiązku odbycia aplikacji i zaliczenia egzaminu, bądź zwolnione z samego obowiązku odbycia aplikacji muszą spełniać pozostałe wymogi dotyczące wpisu na listę radców prawnych.

Zawieszenie prawa wykonywania zawodu

Zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego następuje w wypadku:

- wykonywania zawodu adwokata;
- podjęcia pracy w organach wymiaru sprawiedliwości, w organach ścigania lub kancelarii notarialnej;
- podjęcia zatrudnienia na stanowisku Prezesa Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, jej wiceprezesa, radcy lub referendarza;
- uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego o zastosowaniu takiej kary.

Rada okręgowej izby radców prawnych podejmuje uchwałę w sprawie zawieszenia prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego w terminie 30 dni od powzięcia wiadomości o zaistnieniu któregoś z wymienionych zdarzeń.

Skreślenie z listy radców prawnych

Skreślenie z listy radców prawnych następuje w wypadku:

- wniosku radcy prawnego;
- choćby częściowego ograniczenia zdolności do czynności prawnych;
- utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych;
- nieuiszczania składek członkowskich za okres dłuższy niż jeden rok;

- śmierci radcy prawnego;
- orzeczenia dyscyplinarnego lub wyroku sądowego o pozbawieniu prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego.

Rada okręgowej izby radców prawnych podejmuje uchwałę w sprawie skreślenia z listy radców prawnych w terminie 30 dni od powzięcia wiadomości o zaistnieniu któregoś z wymienionych zdarzeń.

Rada okręgowej izby radców prawnych może skreślić radcę prawnego z listy radców prawnych w związku z czynem popełnionym przed wpisem na listę, jeżeli czyn ten nie był znany radzie w chwili wpisu, a stanowiłby przeszkodę do wpisu.

Aplikacja radcowska i egzamin radcowski

Aplikacja radcowska

Celem aplikacji radcowskiej jest przygotowanie aplikanta do należytego i samodzielnego wykonywania zawodu radcy prawnego, w szczególności wykształcenie umiejętności z zakresu zastępstwa procesowego, sporządzania pism, umów i opinii prawnych oraz przyswojenie zasad wykonywania zawodu. Aplikacja radcowska rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku i trwa trzy lata.

Aplikacja radcowska jest odpłatna. Okręgowa rada radców prawnych może zwolnić aplikanta radcowskiego od ponoszenia opłaty w całości lub w części, a także odroczyć jej płatność lub rozłożyć ją na raty.

Nabór na aplikację radcowską przeprowadza się w drodze egzaminu wstępnego. Aplikantem radcowskim może być osoba, która:

- ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- korzysta w pełni z praw publicznych;
- ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- jest nieskazitelnego charakteru i swym dotychczasowym zachowaniem daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego.

Obowiązki aplikanta radcowskiego

Do obowiązków aplikanta radcowskiego należy:

- uczestniczenie w przewidzianych programem zajęciach teoretycznych i praktycznych;
- samodzielne pogłębianie wiedzy prawniczej i praktycznych umiejętności zawodowych;
- przestrzeganie dyscypliny szkolenia i pracy;
- przystąpienie do egzaminu radcowskiego w wyznaczonym terminie.

Uprawnienia aplikanta radcowskiego do zastępstwa radcy prawnego

- po sześciu miesiącach aplikacji radcowskiej aplikant radcowski może zastępować radcę prawnego przed sądami, organami ścigania, organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami, z wyjątkiem Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu;
- przez okres roku od daty zakończenia aplikacji wskazanej w zaświadczeniu o odbyciu aplikacji radcowskiej aplikant radcowski może zastępować radcę prawnego w zakresie, o którym mowa powyżej;
- aplikant radcowski może sporządzać i podpisywać pisma procesowe związane z występowaniem radcy prawnego przed sądami, organami ścigania i organami państwowymi, samorządowymi i innymi instytucjami – z wyraźnego upoważnienia radcy prawnego, z wyłączeniem apelacji, skargi kasacyjnej i skargi konstytucyjnej.

Zawód prokuratora

Prokuratura jest urzędem państwowym, który jest powołany do ścigania przestępstw oraz stania na straży praworządności. Cele te prokuratura osiąga przez samodzielne prowadzenie postępowań karnych w tzw. fazie przygotowawczej oraz oskarżenie przed sądem w tzw. fazie jurysdykcyjnej postępowania karnego, jak również przez zaskarżanie do sądów decyzji niezgodnych z prawem, przez pomoc prawną niesioną społeczeństwu oraz branie udziału w procesie legislacyjnym jako czynnik opiniodawczy.

Prokuraturę stanowią Prokurator Generalny, Prokurator Krajowy, pozostali zastępcy Prokuratora Generalnego oraz prokuratorzy powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury i prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

W części państw (zasadniczo tych, w których panuje system prawa o charakterze anglosaskim), prokuratura jest instytucją niezależną, niezawisłą i samorządną (tak jak sądownictwo). Jednakże w większości państw prokuratura jest podległa rządowi lub określonej ministrowi. W wielu państwach występuje też odrębna prokuratura wojskowa; w Polsce odrębny pion prokuratury wojskowej został zniesiony w 2016 r., a sprawy podlegające orzecznictwu sądów wojskowych prowadzą obecnie wyspecjalizowane komórki powszechnych jednostek prokuratury (Departament do Spraw Wojskowych Prokuratury Krajowej oraz działy i działy do spraw wojskowych).

Aplikacja i prokuratorzy

Aby zostać prokuratorem należy ukończyć aplikację prokuratorską organizowaną przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie. Co roku Minister Sprawiedliwości dokonuje ogłoszenia o liczbie wolnych miejsc na aplikacji. Żeby się na nią dostać należy zdać test sprawdzający wiedzę z poszczególnych dziedzin prawa oraz napisać pracę, która sprawdza umie-

jętności dokonywania wykładni i stosowania prawa, stosowania argumentacji prawniczej oraz kwalifikowania stanów faktycznych do zakresów właściwych norm prawnych. Należy zaznaczyć, że nabór jest wspólny dla obu aplikacji prowadzonych przez Krajową Szkołę, a do drugiego etapu naboru zostają dopuszczeni kandydaci w liczbie odpowiadającej sumie dwukrotności limitów przyjęć na aplikację sędziowską i aplikację prokuratorską w danym roku.

Sama aplikacja trwa trzy lata i jest podzielona na część teoretyczną – zjazdową w Krakowie i praktyczną – w prokuraturach w pobliżu miejsca zamieszkania aplikanta. Po zakończeniu trzyletniej aplikacji należy zdać tzw. egzamin prokuratorski. Sam egzamin składa się z części pisemnej i ustnej. Warunkiem zdania egzaminu prokuratorskiego jest uzyskanie co najmniej 60% możliwych do zdobycia punktów zarówno z części pisemnej, jak i części ustnej egzaminu, lecz nie mniej niż 50% z każdej dziedziny w części ustnej egzaminu. Do części ustnej egzaminu nie może zostać dopuszczony zdający, który za rozwiązanie jednego z zadań praktycznych uzyskał mniej niż 30% możliwych do zdobycia punktów. Część pisemna polega na dwukrotnym opracowaniu w oparciu o przedłożone akta rozstrzygnięcia wraz z uzasadnieniem, część ustna polega na rozwiązaniu kilkudziesięciu kazuśów pogrupowanych przedmiotowo według gałęzi prawa.

Po zdaniem egzaminie prokuratorskim można ubiegać się o stanowisko asesora (stanowisko to można określić jako prokurator na próbę). Asesorów powołuje i zwalnia Prokurator Generalny. W razie pozytywnego zweryfikowania okresu asesury można starać się o stanowisko prokuratora. Prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury na stanowisko prokuratorskie powołuje Prokurator Generalny na wniosek Prokuratora Krajowego.

Prokurator nie korzysta – w odróżnieniu od sędziego – z konstytucyjnej gwarancji nieusuwalności, jednak jego stosunek służbowy jest ustawowo ustabilizowany: wygasa lub może zostać rozwiązany wyłącznie w przypadkach określonych w ustawie (m.in. prawomocne skazanie, orzeczenie kary dyscyplinarnej wydalenia ze służby, zrzeczenie się stanowiska), a przeniesienie prokuratora na inne miejsce służbowe bez jego zgody jest dopuszczalne tylko w sytuacjach wskazanych w ustawie. Prokurator przy wykonywaniu czynności jest niezależny (art. 7 Prawa o prokuraturze), choć obowiązany jest wykonywać zarządzenia, wytyczne i polecenia prokuratora przełożonego. Niezależność prokuratorska jest również gwarantowana przez tzw. immunitet materialny w zakresie nadużycia wolności słowa (prokurator może

odpowiadać za taki czyn tylko dyscyplinarnie) jak również immunitet formalny, tj. wyłączający czasowo możliwość prowadzenia postępowania karnego przeciwko prokuratorowi.

Zasady wedle których zorganizowana jest prokuratura:

- zasada jednolitości, zgodnie z którą jednostki prokuratury stanowią organizacyjną całość, a poszczególne czynności uznaje się za dokonane w ramach całej jednostki jako takie
- zasada centralizmu, zgodnie z którą wszystkie jednostki podporządkowane są Prokuratorowi Generalnemu
- zasada jednoosobowego kierownictwa, zgodnie z którą każda jednostka organizacyjna prokuratury kierowana jest jednoosobowo
- zasada hierarchicznego podporządkowania, zgodnie z którą jednostki prokuratury niższego szczebla podporządkowane są jednostkom wyższego szczebla
- zasada niezależności, zgodnie z którą prokuratura nie jest podporządkowana innym organom państwowym w zakresie prowadzenia konkretnych postępowań; zasada ta ma jednak charakter ograniczony, gdyż urząd Prokuratora Generalnego sprawuje z urzędu Minister Sprawiedliwości, a więc członek Rady Ministrów (zob. niżej)

Zasady wedle których pracuje prokuratura:

- zasada legalizmu, zgodnie z którą prokuratura musi podejmować wszelkie działania zgodne z prawem w razie naruszenia prawa
- zasada bezstronności, zgodnie z którą prokuratura musi działać bez faworyzowania lub dyskryminowania kogokolwiek, co nawiązuje do zasady równego traktowania wszystkich obywateli
- zasada działania z urzędu, zgodnie z którą w przypadku dostrzeżenia jakichkolwiek naruszeń prawa prokuratura musi podjąć określone w ustawie czynności
- zasada współpracy, zgodnie z którą prokuratura musi współpracować z innymi podmiotami w celu ochrony prawa
- zasada substytucji, zgodnie z którą prokurator przełożony może polecać prokuratorom podległym wykonywanie określonych czynności
- zasada dewolucji, zgodnie z którą prokurator nadrzędny może przejąć i prowadzić każdą czynność znajdującą się w kompetencji prokuratora niższego rzędu

- zasada indyferencji, zgodnie z którą nieistotne jest jaki prokurator dokonuje określonej czynności w sprawie, uważa się że czynność jest dokonywana przez prokuraturę jako taką.
- zasada jednoosobowego dokonywania czynności, zgodnie z którą każda czynność dokonywana jest przez prokuratora samodzielnie (przeciwieństwem jest działanie kolegialne)

Naczelnym zadaniem prokuratury jest strzeżenie praworządności oraz czuwanie nad ściganiem przestępstw. Zadanie to prokuratorzy wykonują przez:

- prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami;
- wytaczanie powództw w sprawach cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności lub praw obywateli;
- podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmierzających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę;
- sprawowanie nadzoru nad wykonywaniem postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności;
- prowadzenie badań w zakresie problematyki przestępczości oraz jej zwalczania i zapobiegania oraz współpracę z jednostkami naukowymi w zakresie prowadzenia badań dotyczących problematyki przestępczości, jej zwalczania i zapobiegania oraz kontroli;
- gromadzenie, przetwarzanie i analizowanie w systemach informatycznych danych, w tym danych osobowych, pochodzących z prowadzonych lub nadzorowanych na podstawie ustawy postępowań oraz z udziału w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia lub innych postępowaniach przewidzianych przez ustawę, przekazywanie danych i wyników analiz właściwym organom, w tym organom innego państwa, jeżeli przewiduje to ustawa lub umowa międzynarodowa ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską;
- zaskarżanie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji;

- koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw lub przestępstw skarbowych, prowadzonej przez inne organy państwowe;
- współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa;
- współpracę z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych;
- współpracę i udział w działaniach podejmowanych przez organizacje międzynarodowe lub ponadnarodowe oraz zespoły międzynarodowe, działające na podstawie umów międzynarodowych, w tym umów konstytuujących organizacje międzynarodowe, ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską;
- opiniowanie projektów aktów normatywnych;
- współpracę z organizacjami zrzeszającymi prokuratorów lub pracowników prokuratury, w tym współfinansowanie wspólnych projektów badawczych lub szkoleniowych.

Ustrój prokuratury w Polsce

Na czele prokuratury stoi Prokurator Generalny. Funkcję tę z urzędu pełni Minister Sprawiedliwości. Od 2016 r. urząd Prokuratora Generalnego jest więc połączony z urzędem ministra; rządowy projekt ustawy rozdzielającej obie funkcje, przygotowany w latach 2024–2025, nie został dotąd uchwalony. W dalszej kolejności można mówić o szczeblach powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, tj. Prokuraturze Krajowej, prokuraturach regionalnych, prokuraturach okręgowych oraz prokuraturach rejonowych.

Powszechne jednostki organizacyjne prokuratury

Prokuratura Krajowa

Najwyższa w hierarchii jednostka organizacyjna prokuratury, którą kieruje Prokurator Krajowy. Prokurator Krajowy to najwyższy po Prokuratorze Generalnym organ prokuratury, przełożony prokuratorów Prokuratury Krajowej

oraz pozostałych prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury.

Prokuratora Krajowego (jako pierwszego zastępcę Prokuratora Generalnego) oraz pozostałych zastępców Prokuratora Generalnego – w liczbie nie większej niż 7 – powołuje spośród prokuratorów Prokuratury Krajowej i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Prokuratora Generalnego. Od nowelizacji z 2023 r. powołanie następuje po uzyskaniu opinii Prezydenta RP, a odwołanie – za jego pisemną zgodą (art. 14 § 1 Prawa o prokuraturze).

Do zadań Prokuratury Krajowej należy w szczególności:

- nadzorowanie i koordynowanie prac prokuratur niższego szczebla (regionalnych, okręgowych i rejonowych);
- zapewnienie udziału prokuratora w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym, Sądem Najwyższym i Naczelnym Sądem Administracyjnym;
- współpraca międzynarodowa w zakresie zwalczania przestępczości (obróć prawny z zagranicą);
- podejmowanie działań związanych z uprawnieniami Prokuratora Generalnego.

Prokuratury regionalne

Prokuraturę regionalną tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch prokuratur okręgowych.

Do podstawowych zadań prokuratury regionalnej należy zapewnienie udziału prokuratora w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy przed sądami powszechnymi i wojewódzkimi sądami administracyjnymi, prowadzenie i nadzorowanie postępowań przygotowawczych w sprawach ścigania najpoważniejszej przestępczości finansowo-gospodarczej i skarbowej oraz przeciwko obrotowi gospodarczemu względem mienia o wielkiej wartości, sprawowanie nadzoru nad postępowaniami prowadzonymi w prokuraturach okręgowych, a także prowadzenie wizytacji prokuratur okręgowych i rejonowych.

Prokuraturą regionalną kieruje Prokurator Regionalny.

Prokurator Regionalny jest prokuratorem przełożonym prokuratorów prokuratury regionalnej, prokuratorów prokuratur okręgowych oraz prokuratorów prokuratur rejonowych na obszarze działania prokuratury regionalnej.

Prokuratury okręgowe

Prokuraturę okręgową tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch prokuratur rejonowych. Prokuraturą okręgową kieruje Prokurator Okręgowy, który jest prokuratorem przełożonym prokuratorów prokuratury okręgowej oraz prokuratorów prokuratur niższego szczebla (prokuratur rejonowych).

Prokuratury rejonowe

Prokuraturę rejonową tworzy się dla jednej lub większej liczby gmin. Prokuraturą rejonową kieruje Prokurator Rejonowy, który jest prokuratorem przełożonym prokuratorów prokuratury rejonowej.

W prokuraturach mogą być tworzone działy lub sekcje, przy czym sekcje mogą być samodzielne lub wchodzić w skład działów. Działy i sekcje są tworzone według kryteriów rzeczowych lub terytorialnych.

Zawód notariusza

Zasady wykonywania zawodu notariusza reguluje ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 614).

Notariusz jest powołany do dokonywania czynności, którym strony są obowiązane lub pragną nadać formę notarialną (czynności notarialnych). Czynności notarialne, dokonane przez notariusza zgodnie z prawem, mają charakter dokumentu urzędowego. Czynności notarialnych notariusz dokonuje w kancelarii notarialnej, czynność taka może być dokonana także w innym miejscu, jeżeli przemawia za tym charakter czynności lub szczególne okoliczności.

Notariusz w zakresie swoich uprawnień, działa jako osoba zaufania publicznego, korzystając z ochrony przysługującej funkcjonariuszom publicznym.

Notariuszowi za dokonanie czynności notarialnych przysługuje wynagrodzenie określone na podstawie umowy ze stronami czynności, nie wyższe niż maksymalne stawki taksy notarialnej właściwe dla danej czynności.

Powoływanie i odwoływanie notariuszy

Wymagania, które musi spełniać osoba powoływana na notariusza:

- posiada obywatelstwo polskie, obywatelstwo innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, państwa członkowskiego Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – strony umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, albo obywatelstwo innego państwa, jeżeli na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej przysługuje mu prawo podjęcia zatrudnienia lub samozatrudnienia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na zasadach określonych w tych przepisach;
- korzysta w pełni z praw publicznych i ma pełną zdolność do czynności prawnych;

- jest nieskazitelnego charakteru i daje rękojmię prawidłowego wykonywania zawodu notariusza;
- ukończył wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- odbył aplikację notarialną w Rzeczypospolitej Polskiej;
- złożył egzamin notarialny w Rzeczypospolitej Polskiej;
- ukończył 26 lat.

Wymagania odbycia aplikacji notarialnej i złożenia egzaminu notarialnego nie dotyczą osób, które w Rzeczypospolitej Polskiej:

- uzyskały tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych;
- zajmowały stanowisko sędziego lub prokuratora;
- zajmowały stanowisko asesora sądowego przez okres co najmniej 2 lat;
- wykonywały zawód adwokata lub radcy prawnego przez okres co najmniej 3 lat;
- zajmowały stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (do końca 2016 r. – Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa) przez okres co najmniej 3 lat.

Natomiast do egzaminu notarialnego bez odbycia aplikacji notarialnej mogą przystąpić osoby, które w Rzeczypospolitej Polskiej:

- posiadają stopień naukowy doktora nauk prawnych;
- przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego, starszego referendarza sądowego, asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym lub w Trybunale Konstytucyjnym i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego;
- po ukończeniu wyższych studiów prawniczych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z czynnościami wykonywanymi przez notariusza w kancelarii notarialnej;

- po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej na rzecz tych urzędów;
- po ukończeniu aplikacji legislacyjnej przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w urzędach organów władzy publicznej lub w państwowych jednostkach organizacyjnych i wykonywały wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z tworzeniem projektów ustaw, rozporządzeń lub aktów prawa miejscowego;
- zajmują stanowisko radcy lub starszego radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej;
- zdały egzamin sędziowski, prokuratorski, adwokacki, radcowski lub komorniczy.

Do egzaminu notarialnego składanego przed komisją, bez odbycia aplikacji notarialnej mogą przystąpić również osoby, które przez okres co najmniej 4 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do egzaminu były zatrudnione w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego.

Do egzaminu, bez odbycia aplikacji notarialnej mogą przystąpić również osoby, które nie złożyły wniosku o powołanie na notariusza w określonym w ustawie terminie oraz osoby, o których mowa w art. 16a § 2 i art. 76 § 4b ustawy Prawo o notariacie.

Notariusza powołuje i wyznacza siedzibę jego kancelarii Minister Sprawiedliwości, na wniosek osoby zainteresowanej, po zasięgnięciu opinii rady właściwej izby notarialnej.

Minister Sprawiedliwości odwołuje notariusza, jeżeli notariusz:

- zrezygnował z prowadzenia kancelarii;
- z powodu choroby lub ułomności został uznany orzeczeniem lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków notariusza lub bez uzasadnionej przyczyny

odmówił poddania się ocenie niezdolności do pracy, mimo zalecenia rady właściwej izby notarialnej;

- ukończył 70 lat;
- został pozbawiony prawa prowadzenia kancelarii orzeczeniem sądu dyscyplinarnego;
- ma orzeczony zakaz wykonywania zawodu na mocy prawomocnego wyroku sądu;
- utracił prawa publiczne lub pełną zdolność do czynności prawnych.

Minister Sprawiedliwości może odwołać notariusza w wypadku, gdy charakter stwierdzonych, w wyniku wizytacji nieprawidłowości stanowi rażącą i oczywistą obrazę przepisów prawa, a także w wypadku, gdy notariusz uzyskał dwie ujemne oceny w wyniku kolejnych wizytacji przeprowadzonych przez wizytatora samorządu notarialnego lub Ministra Sprawiedliwości. Odwołanie następuje po zasięgnięciu opinii rady właściwej izby notarialnej, wydanej na wniosek Ministra Sprawiedliwości, w terminie miesiąca od daty wpływu wniosku.

Obowiązki i prawa notariuszy

Notariusz jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na wykonywane czynności notarialne. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po odwołaniu notariusza. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy notariusz składa zeznania jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo ważnemu interesowi prywatnemu. W tych wypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić notariusza Minister Sprawiedliwości.

Obowiązek zachowania tajemnicy nie dotyczy informacji udostępnianych na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, przekazywanych na podstawie przepisów ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa oraz udostępnianych na podstawie ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych.

Notariusz nie może podejmować zatrudnienia bez uzyskania uprzedniej zgody rady właściwej izby notarialnej, z wyjątkiem zatrudnienia w charakterze pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub

naukowego, chyba że wykonywanie tego zatrudnienia przeszkadza w pełnieniu jego obowiązków.

Notariuszowi nie wolno także podejmować zajęć, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków albo mogło uchybiać powadze wykonywanego zawodu. Nie wolno mu w szczególności zajmować się handlem, przemysłem, pośrednictwem i doradztwem w interesach.

O zamiarze podjęcia zatrudnienia lub zajęcia notariusz jest obowiązany zawiadomić prezesa rady właściwej izby notarialnej. Rada rozstrzyga, czy podjęcie zatrudnienia lub zajęcia nie uchybia obowiązkowi notariusza albo powadze wykonywanego zawodu. Jeżeli rada nie wyrazi zgody na zatrudnienie, sprawę, na wniosek notariusza, rozstrzyga Krajowa Rada Notarialna, której decyzja jest ostateczna.

Notariusz podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności notarialnych.

Aplikanci notarialni i zastępcy notarialni

Aplikacja notarialna trwa 3 lata i 6 miesięcy, rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku i jest odpłatna; nabór odbywa się w drodze egzaminu wstępnego (art. 71–72 Prawa o notariacie). Aplikanta zatrudnia notariusz prowadzący kancelarię (patron) albo rada izby notarialnej.

Minister Sprawiedliwości zamieszcza w Biuletynie Informacji Publicznej, nie później niż na 90 dni przed terminem egzaminu notarialnego, ogłoszenie o egzaminie notarialnym.

Pierwsza i druga część egzaminu notarialnego polegają na opracowaniu projektów aktów notarialnych na podstawie opisanych przypadków. Trzecia część egzaminu notarialnego polega na opracowaniu projektu odmowy dokonania czynności notarialnej albo uzasadnienia jej dopuszczalności albo na opracowaniu projektu czynności notarialnej innej niż akt notarialny.

W trakcie egzaminu notarialnego zdający może korzystać z tekstów aktów prawnych i komentarzy oraz orzecznictwa. Pozytywny wynik z egzaminu notarialnego otrzymuje zdający, który z każdej części egzaminu notarialnego otrzymał ocenę pozytywną.

W przypadku nieuzyskania pozytywnego wyniku z egzaminu notarialnego, zdający może przystępować do kolejnych egzaminów notarialnych, z tym że egzamin ten zdaje w całości.

Zastępcą notarialnym jest osoba, która uzyskała pozytywny wynik z egzaminu notarialnego i złożyła ślubowanie. Minister Sprawiedliwości niezwłocznie po ustaleniu wyniku egzaminu notarialnego wydaje zaświadczenie o uzyskaniu statusu zastępcy notarialnego, które doręcza zastępcy notarialnemu i prezesowi rady izby notarialnej, właściwej według miejsca zamieszkania zastępcy notarialnego, a w wypadku osób, które nie mają miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, prezesowi rady izby notarialnej.

Na podstawie tego zaświadczenia prezes rady właściwej izby notarialnej odbiera ślubowanie, a następnie umieszcza zastępcę notarialnego w wykazie zastępców notarialnych danej izby.

Zastępca notarialny może być zatrudniony w kancelarii notarialnej. Notariusz może upoważnić zastępcę notarialnego zatrudnionego w swojej kancelarii do wykonywania czynności notarialnych.

Zawód komornika

Komornik sądowy jest funkcjonariuszem publicznym, komornik pełni czynności osobiście, z wyjątkiem przypadków określonych w przepisach prawa.

Prezes sądu rejonowego, przy którym działa komornik, sprawuje nadzór nad jego działalnością, przy wykonywaniu czynności komornik podlega orzeczeniom sądu i prezesowi sądu rejonowego, przy którym działa.

Tytuł używany przez komornika oraz identyfikator komornika

Komornik używa tytułu: „Komornik Sądowy przy Sądzie Rejonowym w ... Kancelaria Komornicza nr ... w ...” z dokładnym określeniem imienia i nazwiska oraz adresu kancelarii.

Przy wykonywaniu czynności komornik jest obowiązany używać identyfikatora wydanego przez Krajową Radę Komorniczą zawierającego jego imię i nazwisko, zdjęcie, określenie pełnionej funkcji i oznaczenie sądu rejonowego, przy którym działa.

Obowiązek zachowania tajemnicy

Komornik jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na wykonywane czynności, obowiązek ten trwa także po odwołaniu komornika albo wygaśnięciu powołania na stanowisko komornika z mocy prawa. Natomiast obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy komornik składa zeznanie jako świadek lub strona przed sądem lub prokuratorem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża

dobru państwa. W tym przypadku od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić komornika Minister Sprawiedliwości.

Zadania komornika:

- czynności egzekucyjne w sprawach cywilnych oraz inne czynności przekazane na podstawie odrębnych przepisów;
- wykonywanie orzeczeń sądowych w sprawach o roszczenia pieniężne i niepieniężne oraz o zabezpieczenie roszczeń, w tym europejskich nakazów zabezpieczenia na rachunku bankowym;
- wykonywanie innych tytułów wykonawczych wydanych na podstawie odrębnych przepisów oraz tytułów egzekucyjnych, które zgodnie z odrębnymi przepisami podlegają wykonaniu w drodze egzekucji sądowej bez zaopatrywania ich w klauzulę wykonalności;
- sporządzanie protokołu stanu faktycznego przed wszczęciem procesu sądowego lub przed wydaniem orzeczenia na zarządzenie sądu lub prokuratora;
- doręczanie zawiadomień sądowych, obwieszczeń, protestów i zażaleń oraz innych dokumentów za potwierdzeniem odbioru i oznaczeniem daty;
- na wniosek organizatora licytacji - sprawowanie urzędowego nadzoru nad dobrowolnymi publicznymi licytacjami, z przybicciem najniższej lub najwyższej oferty;
- weryfikowanie istnienia i treści tytułów wykonawczych wydanych w postępowaniach elektronicznych.

Powoływanie i odwoływanie komorników

Zasady wykonywania zawodu reguluje ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 881), która z dniem 1 stycznia 2019 r. zastąpiła ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji.

Na stanowisko komornika może zostać powołana osoba, która (art. 11 ust. 1):

- posiada obywatelstwo polskie;
- ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- nie była karana za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;

- nie jest podejrzana o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- ukończyła wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskała tytuł magistra prawa lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- jest zdolna, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków komornika;
- odbyła aplikację komorniczą;
- złożyła egzamin komorniczy;
- pracowała w charakterze asesora komorniczego co najmniej 2 lata;
- ukończyła 28 lat.

Wymogi odbycia aplikacji komorniczej, złożenia egzaminu komorniczego i pracy w charakterze asesora przez 2 lata nie dotyczą osób, które (art. 11 ust. 2):

- uzyskały tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych;
- po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych przez co najmniej 4 lata, w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed złożeniem wniosku, były zatrudnione na podstawie umowy o pracę na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa;
- zajmowały stanowisko sędziego lub prokuratora;
- zajmowały stanowisko asesora sądowego albo referendarza sądowego przez okres co najmniej 2 lat;
- wykonywały zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza przez okres co najmniej 2 lat;
- zajmowały stanowisko radcy Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej przez okres co najmniej 2 lat.

Wymogi odbycia aplikacji komorniczej i złożenia egzaminu komorniczego nie dotyczą osób, które ukończyły aplikację sędziowską, prokuratorską, adwokacką, radcowską lub notarialną i zdały odpowiedni egzamin zawodowy, oraz osób, które były zatrudnione na stanowisku referendarza sądowego (art. 11 ust. 3).

Wymóg odbycia samej aplikacji komorniczej nie dotyczy (art. 11 ust. 4):

- osób, które w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego przez okres co naj-

mniej 3 lat wykonywały obowiązki aplikanta sądowego lub prokuratorskiego, były zatrudnione na stanowisku asystenta prokuratora, asystenta sędziego lub były zatrudnione w Sądzie Najwyższym, Naczelnym Sądzie Administracyjnym, Trybunale Konstytucyjnym lub w międzynarodowym organie sądowym, w szczególności w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej lub Europejskim Trybunale Praw Człowieka, i wykonywały zadania odpowiadające czynnościom asystenta sędziego;

- osób, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 3 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane ze świadczeniem pomocy prawnej przez adwokata lub radcę prawnego w kancelarii adwokackiej, zespole adwokackim, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o której mowa w ustawie – Prawo o adwokaturze, lub w kancelarii radcy prawnego, spółce cywilnej, jawnej, partnerskiej, komandytowej lub komandytowo-akcyjnej, o której mowa w ustawie o radcach prawnych;
- osób, które po ukończeniu wyższych studiów prawnych przez okres co najmniej 3 lat w okresie nie dłuższym niż 6 lat przed dniem złożenia wniosku o dopuszczenie do egzaminu komorniczego wykonywały na podstawie umowy o pracę lub umowy cywilnoprawnej wymagające wiedzy prawniczej czynności bezpośrednio związane z czynnościami wykonywanymi przez notariusza w kancelarii notarialnej.

Komornika powołuje Minister Sprawiedliwości na wniosek zainteresowanego, po zasięgnięciu opinii rady właściwej izby komorniczej.

Prezes sądu rejonowego na stronach internetowych sądu prowadzi i na bieżąco aktualizuje wykaz komorników działających przy tym sądzie, w którym wskazuje imiona i nazwiska komorników oraz siedziby i adresy ich kancelarii. Wykaz udostępnia się również do publicznej wiadomości na tablicy informacyjnej w budynku sądu rejonowego.

Zawieszenie komornika w czynnościach

Minister Sprawiedliwości zawiesza komornika w czynnościach, jeżeli przeciwko komornikowi wszczęto postępowanie o umyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe,

jeżeli przy wszczęciu lub w toku postępowania o częściowe bądź całkowite ubezwłasnowolnienie komornika ustanowiono doradcę tymczasowego, a także gdy nieusprawiedliwiona nieobecność komornika trwa dłużej niż 7 dni (art. 18 ust. 1).

Minister Sprawiedliwości może zawiesić komornika w czynnościach, jeżeli wniósł o to sam komornik z powodu długotrwałej choroby lub z innych ważnych przyczyn, gdy przeciwko komornikowi wszczęto postępowanie o nieumyślne przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub nieumyślne przestępstwo skarbowe, a także m.in. gdy wniesiono przeciwko niemu subsydiarny akt oskarżenia, gdy toczy się postępowanie o jego odwołanie ze stanowiska albo gdy w postępowaniu dyscyplinarnym zażądano orzeczenia kary wydalenia ze służby komorniczej (art. 18 ust. 2).

Odwołanie komornika z zajmowanego stanowiska lub wygaśnięcie powołania na stanowisko komornika

Minister Sprawiedliwości z urzędu odwołuje komornika z zajmowanego stanowiska, jeżeli komornik (art. 19 ust. 1):

- z powodu choroby lub utraty sił uznany został przez lekarza orzecznika Zakładu Ubezpieczeń Społecznych za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków komornika lub bez uzasadnionej przyczyny odmówił poddania się takiemu badaniu;
- ukończył 70. rok życia;
- spowodował niedobór finansowy, polegający na wydatkowaniu środków podlegających dokumentacji na działalność niezgodną z ich przeznaczeniem, w wysokości przekraczającej 15 000 zł;
- nie zawarł umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej lub utracił to ubezpieczenie z zawinionych przez siebie przyczyn.

Ponadto Minister Sprawiedliwości – z urzędu lub na wniosek prezesa właściwego sądu rejonowego, okręgowego lub apelacyjnego – odwołuje komornika, jeżeli ten m.in. nie wykonał zarządzeń wydanych w ramach nadzoru administracyjnego lub zaleceń powizytacyjnych sędziego wizytatora, uporczywie lub rażąco nie stosuje się do orzeczeń sądu wydawanych w trybie nadzoru judykacyjnego, uporczywie lub rażąco narusza przepisy o opłatach,

o przyjmowaniu spraw z wyboru wierzyciela lub o powierzaniu czynności asesorum, podejmował czynności w okresie zawieszenia albo dopuścił się innego uporczywego lub rażącego naruszenia przepisów prawa (art. 19 ust. 2).

Powołanie na stanowisko komornika wygasa z mocy prawa z dniem, w którym komornik:

- zrezygnował z pełnienia obowiązków komornika³;
- został ukarany prawomocnym orzeczeniem dyscyplinarnym karą wydalenia ze służby komorniczej;
- został prawomocnie skazany za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- utracił obywatelstwo polskie.

Minister Sprawiedliwości może odwołać komornika z zajmowanego stanowiska w razie prawomocnego skazania za nieumyślne przestępstwo lub nieumyślne przestępstwo skarbowe.

Podejmowanie dodatkowego zajęcia lub zatrudnienia

Komornikowi nie wolno podejmować dodatkowego zajęcia lub zatrudnienia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków albo mogło uchybiać powadze wykonywanego zawodu. Dodatkowe zatrudnienie komornik może podjąć za zgodą prezesa właściwego sądu apelacyjnego i rady izby komorniczej.

3. Rezygnacja komornika z pełnienia obowiązków jest skuteczna po upływie miesiąca od dnia złożenia Ministrowi Sprawiedliwości oświadczenia o rezygnacji, chyba że na wniosek komornika Minister Sprawiedliwości określi inny termin, nie dłuższy niż miesiąc.

Obowiązek niezwłocznego przekazania uprawnionemu wierzycielowi wyegzekwowanych należności

Komornik ma obowiązek w terminie 4 dni przekazać uprawnionemu wyegzekwowane należności, a jeżeli dopuści do opóźnienia, jest obowiązany zapłacić uprawnionemu odsetki ustawowe za opóźnienie od kwot otrzymanych i nierozliczonych w terminie.

Odpowiedzialność odszkodowawcza i obowiązek zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej

Komornik jest obowiązany do naprawienia szkody wyrządzonej przez niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie przy wykonywaniu czynności. Skarb Państwa jest odpowiedzialny za szkodę solidarnie z komornikiem.

Komornik jest obowiązany do zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody, które mogą zostać wyrządzone w związku z wykonywaniem czynności komorniczych, a w przypadku gdy zatrudnia pracowników, również do zawarcia umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody, które mogą zostać wyrządzone ich działaniem w związku z wykonywaniem tych czynności.

Aplikanci komorniczy

Wymagania na stanowisku aplikanta komorniczego

Aplikantem komorniczym może zostać ten, kto (art. 88 ust. 1):

- posiada obywatelstwo polskie;
- ma pełną zdolność do czynności prawnych;
- jest nieskazitelnego charakteru;
- nie był karany za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe;

- nie jest podejrzany o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- ukończył wyższe studia prawnicze w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskał tytuł magistra prawa lub zagraniczne studia prawnicze uznane w Rzeczypospolitej Polskiej;
- uzyskał pozytywny wynik egzaminu wstępnego z liczbą punktów kwalifikującą go do przyjęcia na aplikację w ramach określonego limitu przyjęć.

Wniosek o wpis na listę aplikantów komorniczych składa się w ciągu 2 lat od dnia doręczenia uchwały o wyniku egzaminu wstępnego; aplikanta zatrudnia komornik (art. 88 i 96).

Aplikacja komornicza jest odpłatna. Koszty szkolenia aplikantów komorniczych pokrywane są z wnoszonych przez nich opłat. Wysokość rocznej opłaty nie może być wyższa niż sześciokrotność minimalnego wynagrodzenia (art. 95 ust. 5). Rada izby komorniczej może zwolnić aplikanta komorniczego od obowiązku ponoszenia opłaty rocznej na pokrycie kosztów szkolenia w całości lub w części, a także odroczyć jej płatność lub rozłożyć na raty.

Aplikacja komornicza rozpoczyna się 1 stycznia każdego roku, trwa 2 lata i ma na celu zapoznanie aplikanta komorniczego z całokształtem pracy komornika. Aplikant komorniczy po upływie roku od dnia rozpoczęcia aplikacji komorniczej może być upoważniony przez komornika do samodzielnego wykonywania określonych czynności egzekucyjnych, do których upoważniony jest asesor komorniczy. Upoważnienie to wymaga formy pisemnej i powinno być okazane stronie na jej żądanie przed przystąpieniem do czynności.

Egzamin komorniczy

Egzamin komorniczy przeprowadzają komisje egzaminacyjne raz w roku w terminie wyznaczonym przez Ministra Sprawiedliwości. Do egzaminu komorniczego może przystąpić ten, kto ukończył aplikację komorniczą, a ponadto osoba, której nie dotyczy wymóg odbycia aplikacji komorniczej.

Egzamin komorniczy polega na sprawdzeniu przygotowania osoby przystępującej do egzaminu komorniczego, do samodzielnego i należytego wykonywania zawodu komornika. W trakcie egzaminu komorniczego zdający opracowuje dwa zadania pisemne, dotyczące czynności wchodzących w zakres ustawowych zadań komorników.

Asesorzy komorniczy

Wymagania na stanowisku asesora komorniczego

Na stanowisko asesora komorniczego może zostać powołana osoba, która spełnia wymogi stawiane kandydatowi na komornika w zakresie obywatelstwa, zdolności do czynności prawnych, nieskazitelnego charakteru, niekaralności, wykształcenia i stanu zdrowia oraz:

- odbyła aplikację komorniczą i złożyła egzamin komorniczy⁴, albo
- w okresie nie dłuższym niż 8 lat przed złożeniem wniosku o powołanie na stanowisko asesora komorniczego pracowała co najmniej 5 lat na stanowisku referendarza sądowego.

Asesora komorniczego powołuje prezes właściwego sądu apelacyjnego na wniosek osoby zainteresowanej, po zasięgnięciu opinii rady właściwej izby komorniczej.

Prezes sądu apelacyjnego prowadzi wykaz asesorów komorniczych zatrudnionych w obszarze właściwości podległego mu sądu.

4. O ile wniosek o powołanie na stanowisko asesora komorniczego złoży w terminie 5 lat od dnia doręczenia jej uchwały komisji egzaminacyjnej o wyniku egzaminu komorniczego.

Studia oraz praca naukowa

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.) rozróżnia studia I stopnia, studia II stopnia, jednolite studia magisterskie oraz kształcenie w szkole doktorskiej (kiedyś studia III stopnia, zwane też studiami doktoranckimi). Co oczywiste nauka na studiach wyższych w każdym przypadku wymaga uprzedniego ukończenia szkoły średniej oraz zdania matury.

- Studia I stopnia kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata. Absolwent studiów pierwszego stopnia, po obronie pracy dyplomowej zdobywa wykształcenie wyższe zawodowe. Studia licencjackie trwają z reguły sześć semestrów (3 lata). Ukończenie tych studiów pozwala kontynuować naukę na studiach drugiego stopnia.
- Studia II stopnia to forma kształcenia, na którą są przyjmowani kandydaci posiadający co najmniej kwalifikacje pierwszego stopnia, kończąca się uzyskaniem tytułu zawodowego magistra. Nauka na studiach drugiego stopnia trwa cztery semestry i kończy się obroną pracy magisterskiej. Ukończenie studiów drugiego stopnia pozwala kontynuować naukę w szkole doktorskiej.
- Jednolite studia magisterskie to z reguły studia pięcioletnie, które kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego magistra. Studia prawnicze mogą być odbywane wyłącznie w tej formie. Żadne inne nie pozwolą na przystąpienie do aplikacji zawodowych ani do późniejszego wpisu na listę np. radców prawnych czy adwokatów.
- Kształcenie w szkole doktorskiej (kiedyś studia III stopnia, zwane również studiami doktoranckimi) trwa co do zasady cztery lata. Ukończenie szkoły doktorskiej nie oznacza uzyskania stopnia naukowego doktora. Kształcenie prowadzone w szkołach doktorskich ma za zadanie umożliwić przygotowanie rozprawy doktorskiej oraz przygotować do jej obrony. Do szkoły doktorskiej można się rekrutować, jeżeli posiada się tytuł zawo-

dowy magistra (niekoniecznie osiągnięty w drodze jednolitych studiów magisterskich).

Jak z powyższego wynika ukończenie studiów wyższych na kierunku prawo umożliwia rozpoczęcie kariery naukowej. Warto zaznaczyć, że polskie ustawodawstwo przewiduje pewną gradację stopni naukowych i tytułu naukowego, tj. stopniami naukowymi są stopnie:

- doktora
- doktora habilitowanego

Tytułem naukowym jest z kolei tytuł:

- profesora (potocznie zwany „profesorem belwederskim” lub „prezydenckim”, gdyż nadaje go Prezydent RP; nie należy utożsamiać tytułu naukowego ze stanowiskiem profesora – dawniej profesora zwyczajnego – zajmowanym na uczelni).

W starej nomenklaturze, ciągle jednak popularnej na uczelniach, mówiło się także o samodzielnych pracownikach naukowych (doktorzy habilitowani i profesorowie zwyczajni) i niesamodzielnych pracownikach naukowych (wszyscy inni).

Odmierna nomenklatura stosowana jest do określenia stanowisk (etatów) na wyższej uczelni. Ustawa przewiduje cztery stanowiska nauczycieli akademickich (art. 116 ust. 1), a statut uczelni może tworzyć dalsze (np. starszego asystenta):

- asystenta
- starszego asystenta (stanowisko statutowe)
- adiunkta
- profesora uczelni (zwanego dawniej nadzwyczajnym albo uniwersyteckim)
- profesora (zwanego dawniej profesorem zwyczajnym)

Rzadko spotykany asystent najczęściej jest magistrem, starszy asystent to zazwyczaj magister albo doktor, adiunkt to zasadniczo doktor, choć – co może zaskakiwać – adiunktem może być również doktor habilitowany. Na stanowisku profesora uczelni może być zatrudniona osoba posiadająca co najmniej stopień doktora oraz znaczące osiągnięcia naukowe lub dydaktyczne (w praktyce jest to najczęściej doktor habilitowany), a stanowisko profesora może zajmować jedynie osoba posiadająca tytuł profesora (art. 116 ust. 2).

Sama kariera naukowa z reguły swój początek ma w szkole doktorskiej. Kształcenie doktorantów w szkołach doktorskich realizowane jest w oparciu o z góry określone programy kształcenia. Każdy doktorant posiada opiekuna naukowego (promotora), który musi być doktorem habilitowanym lub profesorem wybranej Katedry lub Zakładu. Doktorant zwyczajowo bierze udział w seminariach opiekuna naukowego oraz prowadzi zajęcia dla studentów w danej jednostce. Warto pamiętać, że obrona pracy doktorskiej powinna nastąpić nie później niż na czwartym roku kształcenia w szkole doktorskiej, choć kształcenie to można przedłużyć. Kształcenie w szkole doktorskiej odbywa się na zasadzie nieodpłatnej, co więcej doktoranci nieposiadający stopnia doktora otrzymują stypendia doktoranckie – łącznie nie dłużej niż przez 4 lata (art. 209).

Przygotowywanie rozprawy doktorskiej jest procesem trudnym i długotrwałym. Praca taka polega na dogłębnym przeanalizowaniu i opracowania skonkretyzowanego problemu badawczego. Jak już powiedziano rozprawa doktorska, przygotowywana jest pod opieką promotora (wyjątkowo pod opieką promotora i promotora pomocniczego). Praca ta powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub innego problemu oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej przez przyszłego doktora. Tworząc pracę nie można także zapominać o konieczności prowadzenia badań na innych polach, co w przypadku prawników musi znajdować przełożenie w publikacjach naukowych (artykułach, przeglądach, komentarzach do orzeczeń sądowych – tzw. glosach, itp.). Posiadanie publikacji jest warunkiem wszczęcia postępowania w sprawie nadania stopnia doktora (dawniej: przewodu doktorskiego), które wszczyna się na wniosek kandydata złożony wraz z rozprawą doktorską i pozytywną opinią promotora (art. 189).

W związku z powyższym stopień doktora nadaje się osobie, która (art. 186):

- posiada tytuł zawodowy magistra, magistra inżyniera albo równorzędny,
- uzyskała efekty uczenia się dla kwalifikacji na poziomie 8 Polskiej Ramy Kwalifikacji, przy czym znajomość nowożytnego języka obcego na poziomie co najmniej B2 potwierdza certyfikat lub dyplom ukończenia studiów, a w ich braku – egzamin przeprowadzony przez podmiot doktoryzujący,
- posiada w dorobku co najmniej 1 artykuł naukowy opublikowany w czasopiśmie naukowym lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowej ujętych w ministerialnym wykazie albo 1

monografię naukową (lub rozdział w takiej monografii) wydaną przez wydawnictwo ujęte w wykazie,

- dawne egzaminy doktorskie (z dyscypliny podstawowej, dyscypliny dodatkowej i języka obcego) nie są już wymagane przez ustawę; sposób weryfikacji efektów uczenia się na poziomie 8 PRK określa podmiot doktoryzujący w swoim regulaminie i może on przewidywać egzaminy,
- przedstawiła i publicznie obroniła rozprawę doktorską oraz spełniła inne wymagania określone przez podmiot doktoryzujący. Sam proces obrony pracy polega na wygłoszeniu prezentacji pracy (autoreferatu), przedstawieniu recenzji przez trzech recenzentów, a następnie na dyskusji nad problematyką dysertacji. Na obronę pracy doktorskiej może przyjść każdy zainteresowany i zadać kandydatowi dowolne pytanie.

Wyższy stopień naukowy, tj. stopień doktora habilitowanego nadaje się w drodze postępowania habilitacyjnego. Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni lub instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej (art. 219). Osiągnięciem takim zasadniczo może być monografia naukowa wydana przez wydawnictwo ujęte w ministerialnym wykazie albo cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie z wykazu (co jest rzadkością w naukach prawnych). Z reguły praca taka przygotowywana jest przez wiele lat i przedstawia ona znacznie wyższy poziom niż dysertacja doktorska. Warto podkreślić, że stopień doktora habilitowanego nadaje w szkole wyższej tzw. rada naukowa dyscypliny.

Postępowanie habilitacyjne wszczyna się na wniosek osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, składany do wybranego podmiotu habilitującego za pośrednictwem Rady Doskonałości Naukowej (RDN). W postępowaniu tym powołuje się siedmioosobową komisję habilitacyjną, w skład której wchodzi czterech recenzentów (trzech wyznaczonych przez RDN i jeden przez podmiot habilitujący), przewodniczący wyznaczony przez RDN oraz dwóch członków, w tym sekretarz, zatrudnionych w podmiocie habilitującym (art. 221). Recenzenci oceniają, czy osiągnięcia kandydata odpowiadają ustawowym wymaganiom. Od 2023 r. komisja przeprowadza ponadto publiczne kolokwium habilitacyjne w zakresie osiągnięć naukowych kandydata; kolokwium nie przeprowadza się, jeżeli co najmniej dwie recenzje są negatywne. Po przedstawieniu recenzji i przeprowadzeniu kolokwium

członkowie komisji habilitacyjnej w głosowaniu jawnym (na wniosek kandydata – tajnym) podejmują uchwałę zawierającą opinię w sprawie nadania lub odmowy nadania stopnia doktora habilitowanego; opinia nie może być pozytywna, jeżeli co najmniej dwie recenzje są negatywne. W następnej kolejności stosowna uchwała podejmowana jest przez wspomnianą radę naukową dyscypliny, która musi odmówić nadania stopnia, gdy opinia komisji jest negatywna.

Z kolei tytuł profesora nadaje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rady Doskonałości Naukowej, która w postępowaniu powołuje pięciu recenzentów (art. 228). W naukach prawnych tytuł ten może być nadany osobie, która uzyskała stopień doktora habilitowanego oraz (art. 227):

- posiada wybitne osiągnięcia naukowe krajowe lub zagraniczne;
- uczestniczyła w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych lub odbyła staże naukowe w instytucjach naukowych, w tym zagranicznych, lub prowadziła badania naukowe lub prace rozwojowe w uczelniach lub instytucjach naukowych, w tym zagranicznych;
- nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe.

W wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych najwyższą jakością osiągnięć naukowych, tytuł profesora może być nadany osobie posiadającej jedynie stopień doktora.

Sama praca na wyższej uczelni wiąże się z obowiązkami naukowymi i dydaktycznymi. Obowiązki naukowe polegają na osiągnięciu stopni naukowych oraz pisaniu artykułów, które obecnie publikuje się w punktowanych periodykach (im więcej punktów zdobędzie autor, tym większe korzyści przynosi on wyższej uczelni, w której jest zatrudniony), zdobywania grantów badawczych, itp. Obowiązki dydaktyczne w zasadniczej mierze polegają na konieczności wyrobienia tzw. pensum, tj. określonej liczby godzin, liczonych w skali roku, na różnego typu zajęciach ze studentami.

W przypadku nauk prawnych praca na uczelni nie wyklucza działalności zawodowej poza uczelnią. Z reguły duża część pracowników naukowych wydziałów prawa jest jednocześnie adwokatami, radcami prawnymi, sędziami czy prokuratorami. W ten sposób łączą oni wiedzę teoretyczną z zagadnieniami praktycznymi. Sam ustawodawca ułatwia pracownikom wyższych uczelni wykonywanie profesjonalnych zawodów prawniczych – przykładowo doktor prawa może przystąpić do egzaminu radcowskiego lub adwokackiego bez odbywania aplikacji, z kolei doktor prawa z trzyletnią praktyką zawodową, jak również doktor habilitowany – także bez praktyki, mogą być wpisani na listę radców prawnych lub adwokatów bez egzaminów.

